

„ΠΟΛΙΤΙΚΗ“

ΥΠΟ

ΗΛ. Γ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Ι.

Τί είναι Πολιτική; Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ὑπῆρξε, κατὰ κανόνα, στερεότυπος: εἶνε μάλλον Τέχνη παρά Ἐπιστήμη. Ἄλλ' ἡ ἀπάντησις αὕτη ἔσον καὶ ἂν φαίνεται — διότι τὸ καὶ κατὰ πόσον πράγματι εἶνε, θὰ ἐξετασθῆ κατωτέρω — ὅσον ἀφορᾷ τὸ «εἶδος» αὐτῆς ἰκανοποιητικῆ, τίποτε δὲν μᾶς λέγει ὡς πρὸς τὴν «ἐννοίαν» τὸν καθορισμὸν τῆς ὁποίας ζητεῖ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ὡς ἀνω ἐρώτημα. Πολιτικῆ, λαμβανομένης τῆς λέξεως ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην τοῦ ὄρου σημασίαν, εἶνε ἡ ἀπὸ θεωρητικῆς ἢ πρακτικῆς ἀπόψεως λαμβανομένη θέσις ἀπέναντι τῶν διαφόρων ζητημάτων τῆς Πολιτείας καὶ τῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων Κρατῶν ὀφισταμένων σχέσεων (1).

Ἡ ὀρισμὸς αὐτὸς ἴσως νὰ μὴ εἶνε πλήρης καὶ πιθανὸν οὐχὶ ἐντελῶς σαφῆς. Ἄλλὰ πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ ὅτι εὐρύτερος ἢ λεπτομερέστερος δὲν εἶνε δυνατόν νὰ διατυπωθῆ διὰ λέξεων, τὸ σύμπλεγμα τῶν ὁποίων ἀσφαλῶς θὰ προκαλέσῃ μεγαλειτέραν σύγχυσιν. Καὶ τοῦτο διότι ὁ κόσμος τῆς Πολιτικῆς εἶνε ἀπείρως πλουσιώτερος πάσης ἄλλης ἐπιστήμης ἢ τέχνης — καὶ τοῦτο θὰ καταδειχθῆ περαιτέρω. Ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ ὁμοῦ τούτου καταφαίνεται ὅτι Πολιτικῆ εἶνε ἡ τάσις ἐκείνη ἣτις ἔχει κυρίως καὶ ἀποκλειστικῶς ὡς ἀντικείμενον τὴν Πολιτείαν. Χωρὶς νὰ θελήσωμεν λεπτομερέστερον νὰ ἐπεξηγήσωμεν ἤδη τι ἐννοοῦμεν λέγοντες ὅτι ἡ Πολιτικῆ ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὸ Κράτος, ὀφείλομεν νὰ ἐξετάσωμεν ἂν καὶ κατὰ πόσον ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα «τί εἶνε Πολιτικῆ;», ἡ διδομένη, ὑπὸ δύο ἄλλων συγγραφέων, εἰτινες ἀποκλείουσι ἐντελῶς ἢ ἐν μέρει τὴν Πολιτείαν ὡς ἀντικείμενον τῆς Πολιτικῆς, εἶνε ὀρθῆ ἢ ὀχι.

Ἡ ὀ L. v. Wiese (2) ὀρίζει τὴν Πολιτικὴν ὡς εἶδος τι τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως, ἣτις δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ ἐκτὸς τοῦ πολιτειακοῦ βίου. Ἡ Otmiar Spann (3) ἐξ ἄλλου, παραδέχεται τὴν Πολιτικὴν ὡς ἐνέργειαν ἣτις ἡμπορεῖ νὰ μὴ κατευθύνεται ἀμέσως πρὸς τὴν Πολιτείαν, εἴσα δη-

1) Προβλ. Wilhelm Koppelmann ἐν τῷ Politisches Handwörterbuch τ. II σ. 328, Max Weber, Gesammelte politische Schriften 1921 σ. 997.

2) Einführung in die Politik 1920 σ. 195 ἐτι.

3) System der Gesellschaftslehre 1914 σ. 36.

μοσίου και οὐχι πολιτειακοῦ χαρακτήρος. Ἀμφότεροι δηλ. εἰ συγγραφεῖς παραδέχονται τὴν δυνατότητα ὅτι καὶ μὴ ὑπαρχούσης Πολιτείας, ἡ Πολιτικὴ ὡς ἀνθρώπινος ἐνέργεια εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ. Ἄλλ' οὕτω πως καταλήγωμεν εἰς μίαν «κοινωνικὴν πολιτικὴν» (Gesellschaftspolitik), ἣτις μακρὰν τῆς Πολιτείας εὐσκόλως εἶνε δυνατόν νὰ μεταφρασθῇ εἰς πραγματικότητα. Διότι, δὲν πρέπει νὰ λησμονεῖται ὅτι πᾶς «κοινωνικός τύπος» ζῆ και ὑπάρχει ἐντὸς τῆς Πολιτείας, πρὸς τὴν ὁποίαν κατ' ἀνάγκην, διαταλεῖ εἰς στενοτέραν ἢ μὴ σχέσιν ἢ και ἐξάρτησιν.

1. — Ἡ Πολιτεία ὡς ἀντικείμενον και μέσον τῆς Πολιτικῆς.

Διὰ νὰ κατανοηθῇ δὲ καλλίτερον ὅτι πράγματι ἡ Πολιτεία ἀποτελεῖ οὐχι μόνον τὸ κύριον ἀντικείμενον ἀλλὰ και τὸ μέσον τῆς Πολιτικῆς, εἶνε ἀπαραίτητον νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὴν φυσικὴν κοινωνικότητα τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἐκδηλουμένην ἀπὸ τοῦ τελευταίου ἱεραρχικῶς «ὀργανισμοῦ», τῆς οἰκογενείας, μέχρι και αὐτοῦ τοῦ κρατικοῦ μεγαθυρίου, τῆς Πολιτείας και ὅτι εἰς αἰδήποτε ἀνθρώπινος ἔνωσις εἶχε τοῦτον τὸν σκοπόν: τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, τὴν τόνωσιν τῆς ἀνθρωπίνης-κοινωνικῆς ἰσχύος, τὴν βελτίωσιν τῶν φυσικῶν τοῦ βίου ἔρων. Ἐκείθεν, διὰ τῆς ἐξελιξέως, ἀνεφάνη ἡ Πολιτεία, ἣτις ὡς εἶνε φυσικῶς ἐπόμενον και λογικῶς συνεπές, δὲν ἦτο οὐδὲ εἶνε δυνατόν κατὰ μείζονα λόγον σήμερον, ν' ἀποτελέσῃ τὴν κορύφωσιν τῶν βλέψεων και τῶν τάσεων τοῦ ἀνθρώπου, ἀκριβῶς εἰδίτι ὅτε μὲν ἐμφανίζεται ἀσθενικὴ και ἀνίσχυρος, ὅτε δὲ ἀνίκανος νὰ ἐκπληρωσῇ, ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς μᾶλλον ἀπλουσιτέρας και φυσικωτέρας ἀνάγκας τοῦ ἀτόμου. Καὶ παρ' ὅλας τὰς τάσεις και προσπάθειάς πρὸς ἐπίτευξιν μιᾶς τελειοτέρας και ἰσως ἱδανικωτέρας ἀνθρωπίνης ἐνώσεως, τὸ κρατικὸν κτίσμα παρῆμεινεν ὡς ἀνάγκη ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐπιβεδλημένῃ, ὁ σταθερώτερος, εὐρύτερος και ἰσχυρότερος τύπος ἀνθρώπινου βίου και παρὰ τὰς ἀπογοητεύσεις τὰς ὁποίας πολλὰκις ἐπότισε τὸ ἄτομον και τὰς συμφορὰς τὰς ὁποίας τὸ ὑπεχρέωσε νὰ ζήσῃ, ὑπῆρξεν οὐχ ἥττον πηγὴ χαρᾶς και ἐστέγασεν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Δικαίου, μακρὰν παντὸς φόβου, τοὺς καρπούς τῶν ἀγώνων μας και ἐνεστερνίσθη, ἀργὰ ἢ γρήγορα, τὰς βλέψεις, τὰ ἱδανικὰ και τοὺς σκοποὺς τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπ' αὐτοῦ ἐστῆριξεν τὸ ἄτομον μέχρι σήμερον τὴν δυνατότητα τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀσφαλείας και τῆς προστασίας του, εἰ' αὐτοῦ ἀναδεικνύεται πολίτης, ἔχων ὠρισμένα δικαιώματα, παραπλεύρως τῶν ὑποχρεώσεων δι' ὧν ἐπιβαρύνεται, ἐξ αὐτοῦ ἐξήρτησε τὴν εἰθνήν του ἀνάδειξιν, τὴν μετὰ τῶν ἄλλων λαῶν ἐπίσκο νωνίαν, τὴν ἀπολύτρωσιν του ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ἀμαθείας και τῆς μονώσεως, τὴν ἐλπιδὴν τέλος, εἰ: θὰ χρησιμεύσῃ ὡς γέφυρα διὰ τὴν εὐρυτέραν, τὴν παγκόσμιον τῶν ἀνθρώπων ἔνωσιν.

Τὰς τάσεις, τὰς βλέψεις, τοὺς πόθους, τὰ θανικά, τοὺς σκοποὺς τοῦ ὁποίου, τρέφει καὶ θεραπεύει ὁ ἄνθρωπος κάτω ἀπὸ τὸ πολιτειακὸν στέγασμα, ἐνσαρκώνει ἡ Πολιτική. Τοῦτου ἕνεκα ἡ Πολιτεία δὲν εἶνε ὁ ἄπλοος «τύπος» καθ' ὃν ἡ δι' οὐ ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐκδήλωσις τῆς βουλῆσεως τοῦ Λαοῦ, οὔτε κατὰ μεζῶνα λόγον τὸ ἀντικείμενον τῆς κυριαρχίας, τοῦ προστάσσειν καὶ ὑπακούειν, ἀλλ' ἀντικείμενον καὶ μέσον ταυτοχρόνως, κατ' ἀνάγκην ἀμελικτον, τῆς Πολιτικῆς. Ἡ κατευθύνουσα βούλησις εἶνε ἡ δύναμις ἐκείνη ἣτις παριστᾷ τὴν Πολιτείαν ἐμφανίζουσαν αὐτὴν ὡς διαρκῆ σχέσιν τοῦ Δικαίου. Οὕτω δὲ πως ἡ Πολιτικὴ παντοῦ καὶ πάντοτε, ἔρχεται κατ' ἀνάγκην εἰς σχέσιν πρὸς τὴν Πολιτείαν. Ἐξ ἄλλου, πᾶσα πράξις τοῦ ἰθύνοντος τὰ τῆς Πολιτείας τείνει πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῆς, πᾶσα δὲ ἐξουσία ἣν οὗτος διαθέτει μόνον ἐντὸς τοῦ Κράτους, ἡμπορεῖ νὰ εἰρῆ τὴν δικαιοσύνην τῆς. Ἡ ἀπαιτήσις τέλος ὅπως ἡ ἀνωτάτη ἐξουσία παρεμένη ἀντικειμενική, περιορίζεται ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ συμφέροντος τοῦ Κράτους καὶ ἀποβλέπει μόνον εἰς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, ἀποτελεῖ τὴν κατηγορικὴν προστακτικὴν τῆς Πολιτικῆς (1).

Κατὰ ταῦτα—εὐρύτερον καὶ γενικώτερον—ἡ Πολιτικὴ ὄχι μόνον ἔχει μέσον καὶ σκοπὸν τὴν Πολιτείαν, ἀλλ' οὐδὲ πᾶν δύναται νὰ ἐνεσηθῇ ἄνευ αὐτῆς. Ἐφόσον ὑπάρχει ἡ Πολιτεία ὁφίσταται στάδιον ὑπάρξεως καὶ δράσεως εἰς τὴν Πολιτικὴν, ἣτις ἐξω ἐκείνης ἀποτελεῖ λογικῶς ἔννοιαν ἄνευ περιεχομένου, ἂν μὴ ἀπλὴν οὐτοπίαν. Δρῶσα καὶ κινουμένη ἐντὸς τῆς Πολιτείας, ἐπιδρᾷ ἀμέσως ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἐπὶ τοῦ Λαοῦ γενικῶς καὶ εἰδικῶς ἐφ' ἑκάστου ἀτόμου καὶ δὲν ὑπάρχει οὐδ' ἡ ἐλαχίστη πτυχὴ τῆς ἀνθρωπίνης εἰμαρμένης ἐφ' ἧς νὰ μὴ ἐξήσκησεν ἀνάλογον ἐπίδρασιν. Κυριαρχοῦσα ἀπολύτως τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνθρώπου δὲν φείδεται οὐδ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος. ἐγείρουσα ἀξιώσεις καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐσωτερικῆς διαπλάσεως αὐτοῦ—παρὰ τὰ ἐμπόδια τὰ ὅποια ἐπιτυγχάνει νὰ ὑπερπηδῆσῃ, παρὰ τὰς ἀντιδράσεις τὰς ὁποίας παραγκωνίζει, παρὰ τὴν ἀρνησιν τέλος αὐτῆς τῆς φύσεως τὴν ὅποιαν γνωρίζει νὰ κατανικᾷ.

2.— Ἡ Πολιτικὴ ὡς Τέχνη.

Τὸ ἔργον τῆς Πολιτικῆς οὕτω πως, κατ' ἀνάγκην, μεταβάλλεται εἰς σύνθεσιν καὶ δημιουργίαν. Εἶνε ἡ τάσις, ἡ ἐνέργεια ἐκείνη ἡ ὅποια, ἐν τῇ διεισδύσει εἰς τὰς μᾶλλον λεπτοτέρας τοῦ βίου ἐκδηλώσεις, σκοπεῖ ἐν τ' αὐτῇ νὰ δημιουργήσῃ τι νέον, νὰ δώσῃ ζωὴν, νὰ ἐμφανίσῃ νέας ἀξίας.

(1) R. Piloty, Politik als Wissenschaft ἐν τῷ Handbuch der Politik τ. I (1920) σ. 6.

ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ, τῆς μεταξύ αὐτῶν σχέσεως καὶ ἀλληλοεπιδράσεως, κατέχων ὅλων αὐτῶν μίαν πλήρη ζῶσαν ἐνότητα, μίαν σαφῆ καὶ ἐκδηλὸν εἰκόνα εἰς τὸ ἐσωτερικόν του εἶναι. Ἡ δυνατότης αὕτη ἀποτελεῖ τὴν καλλιτεχνικὴν—δημιουργικὴν φύσιν, ἣτις ἐξυψοῖ τὸν καλλιτέχνην εἰς ἄνωτερον ἐπίπεδον. Ἐκείθεν ἡ διαφορὰ μεταξύ τοῦ ὄντος καλλιτέχνου καὶ τοῦ γνώστου τῆς Τέχνης ἢ τοῦ εἰδικοῦ.

Περισσότερον ἔμως τοῦ καλλιτέχνου δέον ὁ πολιτικὸς νὰ κατέχῃ ἐν πρώτοις τὴν συνθετικὴν καὶ ἔτι τὴν ἀναλυτικὴν ἱκανότητα. Οὕτω, θραύλει διαρκῶς νὰ κινεῖται μέσα εἰς μίαν συνεχῆ συνθετικὴν ἐνότητα τοῦ κόσμου τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς Πολιτικῆς. Ταυτοχρόνως ἔμως διατελῶν εἰς τὸ μετοίχιμον παρόντος καὶ μέλλοντος, ζητῶν νὰ χαράξῃ νέας κατευθύνσεις, εἶνε ὑποχρωμένους νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς πραγματικότητας ὑφ' ὧν περιστοιχίζεται καὶ ἐφ' ὧν δέον νὰ βασισθῇ, νὰ σταθμίσῃ τὰς δυνατότητας καὶ τὰς δυσχερείας τὰς ὁποίας πιθανόν ἢ καὶ ἀναγκαιῶς θὰ συναντήσῃ, ὥστε εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς του περὶ γνωστῶν καὶ ἀγνώστων ἐκδηλώσεων τῆς πραγματικότητος, ν' ἀποφύγῃ μεγαλείτερα σφάλματα—ἢ ἐπιτυχία του νὰ εἶνε μᾶλλον ἀσφαλές.

Διότι, εἶνε ἀναμφισβήτητον, ἡ Πολιτικὴ ἔχει πάντοτε νὰ παλαίσῃ πρὸς τόσους ἀσταθμίτους παράγοντας (imponderabilia) καὶ ν' ἀντιπαραταχθῇ πρὸς τόσας ἀνυπολογίστους δυνάμεις. Πρὸς τούτοις, ἔχει ἀνάγκην μίαν ἀκριβοῦς γνώσεως τοῦ ἀνθρώπου, τῆς κοινωνίας, τοῦ συνόλου τοῦ λαοῦ. Καὶ ἡ γνώσις, καλλίτερα ὁ τρόπος δι' οὗ εἶνε δυνατόν νὰ ἐπιτύχῃ τὴν γνώσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ ἐξ ἴσου ὄρον φυσικόν, ἢ ἀνάπτυξις τοῦ ὁποίου εἶνε δυνατὴ μόνον διὰ τῆς ἀμέσου μὲ τὸν βίον ἐπερχομένης ἐπαφῆς. Ἀληθῶς, ἡ Ἐπιστήμη ἐν προκειμένῳ εὐδόλως ἔχει νὰ ὠφελήσῃ τὸν Πολιτικόν. Ὅστις στερούμενος τῆς ἰδιότητος, τῆς ἱκανότητος νὰ γνωρίσῃ τὸ άτομον, ἀσφαλῶς θὰ συναντήσῃ ἀποτυχίαν εἰς τὸ ἔργον του. Ἡ ἱκανότης αὕτη εἶνε ἀποτέλεσμα συμβιώσεως καὶ παρατηρήσεως, πείρας ταύτης, τὴν ὁποίαν ἀποκτᾷ ὁ Πολιτικὸς ἐκ τῆς δευτέρας, πραγματικότητος ἐντὸς τῆς ὁποίας κινεῖται καὶ ἐνεργεῖ.

Κατὰ ταῦτα, ἡ συνθετικὴ ἱκανότης ὡς καὶ ἡ ἰδιότης τῆς γνώσεως, ἀποτελοῦν τὰς ἀπαραιτήτους προϋποθέσεις διὰ τὴν ἀνάδειξιν ἐνὸς Πολιτικοῦ—κατ' ἀνάλογον τρόπον ὡς διὰ τὴν ἀνάδειξιν ἐνὸς καλλιτέχνου. Ὅπως οὗτος, οὕτω καὶ ὁ πολιτικὸς, κυριαρχεῖται ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν θέλησιν, ἐν αὐτῇ ζῆ ὁμοίως μία ἰδανικότης τὴν ὁποίαν ζητεῖ νὰ μεταφρασεύσῃ εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦ Πολιτικοῦ εἶνε ἀπείρως δυσκολώτερον ἐκείνου τοῦ καλλιτέχνου. Διότι τὸ ὄλικόν ἐφ' οὗ ἐργάζεται εἶνε ζῶντες ἀνθρώπινοι ὀργανισμοί, περισσότερο δὺσπλαστον καὶ ἔτι μᾶλλον ἀπειθάρχητον. Διὰ τοῦτο πολλάκις αἱ ἐν λόγῳ ἱκανότητες

ἂν καὶ ἐνισχυόμεναι ἀπὸ τὴν θέλησιν τὴν ἀκαμπτον καὶ ἐπίμονον δὲν ἐπιδοθηθοῦν τόσον τὸν Πολιτικόν, ὅσον οἰονδήποτε ἄλλον καλλιτέχνην. Μολαταῦτα ὅμως ἡ Πολιτικὴ εἶνε Τέχνη καὶ δὴ ὑψίστης σπουδαιότητος καὶ ὁ Πολιτικός, ὅστις, μετὰ τοὺς ἀγῶνας εἰς οὓς εἶνε ὑποχρεωμένος ν' ἀποδυθῆ, ἐπέτυχε νὰ δημιουργήσῃ, ὑπερβαίνει πάντα ἄλλον καλλιτέχνην.

3. — Ἡ Πολιτικὴ ὡς Ἐπιστήμη.

Ἡ Πολιτικὴ ὅμως, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου καὶ κατ' ἀνάγκην ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ. Ἀσχολουμένη μὲ γεγονότα ὅπως δημιουργήσῃ ἄλλα, εἶνε ὑποχρεωμένη νὰ ὑπολογίσῃ αὐτά, νὰ συλλάβῃ πνευματικῶς ταῦτα, νὰ κρίνῃ ἐπ' αὐτῶν μεθοδικῶς, νὰ προέλθῃ εἰς συλλογισμούς, νὰ προβῆ εἰς ἀποφάσεις. Ὅφειλε νὰ σταθμίσῃ τὰς προϋποθέσεις ἀφ' ὧν ζητεῖ νὰ ὀρμηθῆ ὡς καὶ τοὺς σκοποὺς πρὸς οὓς τείνει. Καὶ ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ὀφείλει νὰ προσφύγῃ εἰς τὸν νοῦν, νὰ ζητήσῃ ἐκείθεν τὰς λογικὰς προϋποθέσεις, ἄνευ τῶν ὁποίων οὔτε ἡ συνθετικὴ ἱκανότης, οὔτε ἡ γνῶσις τοῦ ἀνθρώπου μόνον ἄρκοῦν ὅπως ἱκανοποιήσῃ τὸν Πολιτικόν. Εἰς οἰονδήποτε πράξιν πολιτικὴν ἐνυπάρχει ἀπαραιτήτως ἐν οἰονδήποτε διανοητικόν-θεωρητικόν στοιχείον. Ἄλλως τε, διὰ πᾶσαν τέχνην συντρέχει μία ὀρισμένη ἰδιότης, ἡ τῆς εὐρυτίας, πᾶν δὲ ἔργον ἐκείνης εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἐνδομύχου ἰδέας. Οὕτω καὶ εἰς τὴν Πολιτικὴν τὸ πᾶν ἀπορρέει ἀπὸ ἐσωτερικοῦς νόμους βαθέως ἐρίζομένους, ὧν ἡ ἕκτασις ὀφείλεται εἰς τὴν σκέψιν, εἰς τὴν λογικὴν βῆσανον.

Ἡ πείρα ἀναμφιβόλως παίζει εἰς τὴν Πολιτικὴν σπουδαῖον ρόλον. Ἀλλ' ἡ πείρα μόνον ἐν μικρῷ βαθμῷ δύναται ν' ἀποκτηθῆ δι' ἀμέσου, προσωπικῆς δοκιμασίας. Ἀληθῶς ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τούτους εἶνε ὑπεράγαν βραχύς. Κατ' ἀνάγκην ἡ πείρα ἀποκτάται μᾶλλον διὰ τῆς παραδόσεως, ἥτις διὰ τοῦ χρόνου ἐπλούτισεν εἰς κανόνας τοὺς ὁποίους ὀφείλει νὰ μελετᾷ ὁ Πολιτικός. Καὶ πρὸς ἀπόκτησιν τῆς αὐτῆς διὰ τῆς παραδόσεως πείρας ἄλλιν ἀνάγκη νὰ προσφύγῃ κανεὶς εἰς τὴν ἐπίκλησιν τοῦ λογικοῦ. Ἡ κρίσις θὰ ἐπιβυθισθῆ ὅπως ἐκ τῶν κανόνων τούτων σχηματίσῃ τις ὀρισμένα θετικὰ συμπεράσματα, τὰ ὅποια θὰ ἐπικαλεσθῆ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν θὰ θελήσῃ νὰ προέλθῃ εἰς ἀποφάσεις περὶ ἐφαρμογῆς ἐν τῷ πρακτικῷ πεδίῳ ὀρισμένων ἐσωτερικῶν ἀντιλήψεων— τὴν στιγμὴν καθ' ἣν θὰ τεθῆ ἐπὶ τῷ ἔργῳ τοῦ ἑ καλλιτέχνης-Πολιτικοῦ.

Ὅσον καὶ ἂν εἶνε ἀληθὲς ὅτι πάντοτε δὲν συντρέχουν αἱ αὐταὶ ἡ ἀνάλογοι περιστάσεις, γεγονότα σχετικὰ παρακινουόμενα εἰς μεγάλας χειρονομίας ὅπως εἰς τὸ παρελθόν, τοῦ ὁποίου ἡ γνῶσις κατέστη εἰς τὸν σύγχρονον Πολιτικόν δυνατὴ διὰ τῆς ἀναδιήξεως τῶν χρονικῶν, εἶνε

ὅμως ἐπίσης ἀληθές ὅτι ἡ ἱστορία ἀντιγράφεται διὰ τῶν αἰώνων, ὥστε ἡ διὰ τῆς μελέτης ἀποκτηθεῖσα πείρα, ἡ θεωρητικὴ, νὰ ἐπιτρέπη εἰς τὸν Πολιτικὸν ἀνάλογον θρασιν, ἢ βεβαίως ὀφείλει νὰ ρυθμίσῃ συμφῶνως πρὸς τὰ σύγχρονα γεγονότα, συμβουλευόμενος τὴν δεδομένην κατάστασιν, προσαρμόζων αὐτήν, κατ' ἀνάγκην λογικὴν πρὸς τὴν πείραν τὴν πρακτικὴν, ἣν ἔχει ἐκ τῆς γνώσεως τοῦ κόσμου τῆς πραγματικότητος ὅστις τὸν περιβάλλει.

Ὁ Πολιτικὸς ἀν δὲν ἐζητοῦν ἀνάλογα γεγονότα, ἀν δὲν ἀπέκτησεν τὴν πρακτικὴν πείραν, δύναται ν' ἀναπληρώσῃ αὐτὴν διὰ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας. Ἀλλὰ μόνον ἡ Ἐπιστήμη δὲν ἀρκεῖν' ἀναδειξῆ ἓνα Πολιτικόν. Ἡ Πολιτικὴ, ἄλλοις λόγους, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ καταστῇ μόνον ἀντικείμενον σπουδῆς. Εἶνε χίμαιρα ὅτι ἡ θεωρία καὶ μόνον ἔμπορει νὰ δικαιώσῃ τὴν Πολιτικὴν. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι διὰ τὴν Πολιτικὴν ὑπάρχουν πλεῖστα ὅσα τὰ ὁποῖα μόνον ἀντικείμενον σπουδῆς δύνανται νὰ καταστοῦν — ὅ,τι ὑπερταρεῖ τῆς δυνατότητος τῆς προσωπικῆς πείρας — ὥστε χωρὶς Πολιτικὴν ὡς Ἐπιστήμην ἢ πολιτειακὴ Τέχνην νὰ κατανετῆ ἀπλή ροῦ τὶ ν α (1), ἀλλ' εἶνε ἐξ ἴσου ἀληθές ὅτι καὶ ἡ Τέχνη μόνον ὡς συνθετικὴ ἱκανότης καὶ γνώσις, ὡς πρακτικὴ πείρα, δὲν ἐπιτυγχάνει νὰ θεμελιώσῃ τὸ οἰκοδόμημα τῆς Πολιτικῆς. Διὰ τὴν δλοκλήρωσιν τῆς ἐννοίας τῆς Πολιτικῆς ἀνάγκη νὰ συνυπάρξουν δύο δυνάμεις: Τέχνη καὶ Ἐπιστήμη. Ἡ μία εἶνε λογικὴ προϋπόθεσις τῆς ἑτέρας καὶ ἡ μία συμπληροῖ τὴν ἄλλην· ἀλληλοσυμπρεχόμεναι δὲ ἐπιτυγχάνουσι τὴν ἐξύψωσιν τῆς Πολιτικῆς ὑπεράνω πάσης ἄλλης Ἐπιστήμης καὶ Τέχνης.

Ἡ Πολιτικὴ, ἄλλοις λόγους, δὲν εἶνε οὔτε ἔμπορει νὰ εἶνε μόνον Τέχνη ἢ μόνον Ἐπιστήμη. Ἡ Πολιτικὴ εἶνε ἐν τ' αὐτῇ Τέχνη καὶ Ἐπιστήμη — πρακτικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ἢ θεωρητικὴ. Ἀλλὰ κατὰ ποῖον βαθμὸν μετέχει τῆς Τέχνης καὶ κατὰ ποῖον τῆς Ἐπιστήμης; Εἶνε, τοῦτέστιν, μᾶλλον Τέχνη παρὰ Ἐπιστήμη — ἢ ἀντιθέτως; Ἴδού ἐν ἐρώτημα ἔφ' οὗ ἡ ἀπάντησις οὐδέποτε ἔμπορει. οὐδ' ἐπιτρέπεται νὰ εἶνε ἀπόλυτος. Πιθανόν ὅτι μὲν νὰ εἶνε σχεδὸν ἐντελῶς Τέχνη, ὅτι δὲ ὅχι. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις, ὅ,τι ἀπὸ ἐξωτερικῆς ἀπόψεως φαίνεται ὡς καθαρὰ Τέχνη ἢ ὡς Ἐπιστήμη, δὲν εἶνε ἐντελῶς πραγματικόν. Αἱ περιπτώσεις ὅσονδῆποτε καὶ ἀν εἶνε διάφοροι, φέρουσι κατὰ λογικὴν καὶ ἀμελικτον ἀνάγκην τὴν σφραγίδα τῆς Τέχνης καὶ τῆς Ἐπιστήμης.

Ὅδτω, ἡ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1863 ἀρξαμένη ἐνέργεια τοῦ Ἀρχικαγκελάριου v. Bismarck ὅσον ἀφορᾷ τὸ Schleswig-Holstein, ἣτις ἐφερᾷ εἰς τὸ 1886 ὁπότε ἐσημειώθη ἡ ἕριστικὴ καμπὴ τῆς ἱστορίας τοῦ Γερ

(1) Stier-Somlo, Politik 5η ἐκδ. 1921 σ. 23.

μανικοῦ Κράτους, ὅσον καὶ ἂν ἐξαίρεται ὡς ἔργον πολιτειακῆς Τέχνης (1) ἔχει οὐχ ἥττον καὶ χαρακτηρὰ θεωρητικὸν ἐπιστημονικόν. Ἄν ἴσως ἀνάλογον προηγούμενον παράδειγμα δὲν ἀπαντᾷται ἐν τῇ ἱστορίᾳ, εἶνε ἀναμφισβήτητον ὅτι ὑπῆρξεν ἔργον θεωρητικοῦ ὑπολογισμοῦ, μεθόδου ὡς πρὸς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν περιστάσεων, ἀλλὰ κυρίως γνώσεως ὅσον τῆς δεδομένης καταστάσεως, ὅσον καὶ τοῦ παρελθόντος. Ὁ Bismarck ἐστῆριξεν ἀληθῶς τὸ ὅλον ἔργον του εἰς λογικὰς προϋποθέσεις καὶ εἰς τὴν ἰδιάζουσαν αὐτῷ συνθετικὴν ἱκανότητα καὶ τὴν γνώσιν τοῦ Γερμανικοῦ Λαοῦ. Ἀφορμηθεὶς ἀπὸ τὴν ἐνδόμυχον ἰδέαν τῆς ταπεινώσεως τῆς Αὐστρίας ὅπως ἀνυψώσῃ τὴν Γερμανίαν—ἐσωτερικῶν ἰδανικῶν—ἐδημιούργησε γνώστης ὢν τῶν συγχρόνων νέα γεγονότα.

Οὕτω ἴσως καὶ κάθε ἄλλο πολιτικὸν γεγονός, τὸ ὅποσον ἐκ πρώτης ἔψεως, εἶνε δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἔργον τῆς πολιτειακῆς Τέχνης, μετέχει ταυτοχρόνως καὶ τῆς Ἐπιστήμης. Ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως. Πάντως, δυνατὸν πολιτικὸν τι γεγονός νὰ εἶνε πράγματι περισσότερο συνέπειαι τῆς Τέχνης ἢ ἀντιθέτως—ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς συγκακριμένης περιπτώσεως. Τὸ ὡς ἄνω παράδειγμα δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἐνδεικτικὸν τοῦ ὅτι τοῦτο ὑπῆρξε μᾶλλον προῖόν τῆς πρακτικῆς καὶ ὄχι τῆς θεωρητικῆς Πολιτικῆς. Ἀντιστρόφως, ἡ ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας ἐρασίαι τῆς Ἰταλίας, ἣτις θεωρεῖ ἑαυτὴν ὡς νόμιμον διάδοχον τῆς Βενετίας, δύναται νὰ θεωρηθῇ μᾶλλον ὡς ἀποτέλεσμα θεωρητικῆς καὶ ἐλιγώτερον πρακτικῆς Πολιτικῆς.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρων καταφαίνεται, εἰ καὶ ῥητῶς ἐλέχθη, ὅτι ἡ Πολιτικὴ δὲν εἶνε μόνον Τέχνη ἀλλὰ καὶ Ἐπιστήμη. Ἐκ τούτου ἔπεται ἡ διακρίσις τῆς Πολιτικῆς εἰς πρακτικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἢ θεωρητικὴν Πολιτικὴν. Ἡ ἀνυψώσις τῆς Πολιτικῆς ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τῆς πράξεως εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς θεωρίας ὀφείλεται εἰς δύο κυρίως λόγους: Ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸν πόθον τοῦ ἀνθρώπου νὰ γνωρίσῃ τὰ περιβάλλοντα αὐτὸν διάφορα γεγονότα, νὰ συνδέσῃ αὐτὰ πρὸς τὰς ἄλλας ἀντιλήψεις, ἰδέαις καὶ ἀρχάς του, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἱκανοποίησιν μιᾶς πραγματικῆς ἀνάγκης συνισταμένης εἰς τὸν τρόπον τῆς καλλιτέρας πραγματοποιήσεως τῶν πολιτειακῶν σκοπῶν καὶ τὴν ἐξεύρεσιν τῶν πρὸς τούτοις ἀπαραιτήτων μέσων.

Ἡ ἀλληλουχία τῶν ἀνωτέρων προκαλεῖ εὐλογον ἐρώτημα ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπιστημονικῆς Πολιτικῆς.

Ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ εἰδικῶς οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες ὑπὸ τὸν ἔρον «Πολιτικῆ» ἠγνόουν τὴν γνῶσιν τῆς πόλεως καὶ τὰς πράξεις τῶν πο-

(1) Hermann Oncken ἐν τῷ Handbuch der Politik I (1923) σ. 10.

δμως ἐπίσης ἀληθές ἐστι ἡ ἱστορία ἀντιγράφεται διὰ τῶν αἰώνων, ὥστε ἡ διὰ τῆς μελέτης ἀποκτηθεῖσα πείρα, ἡ θεωρητικὴ, νὰ ἐπιτρέπη εἰς τὸν Πολιτικὸν ἀνάλογον δράσιν, ἣν βεβαίως ὀφείλει νὰ ρυθμίσῃ συμφώνως πρὸς τὰ σύγχρονα γεγονότα, συμβουλευόμενος τὴν δεδομένην κατάστασιν, προσαρμόζων αὐτὴν, κατ' ἀνάγκην λογικὴν πρὸς τὴν πείραν τὴν πρακτικὴν, ἣν ἔχει ἐκ τῆς γνώσεως τοῦ κόσμου τῆς πραγματικότητος ὅστις τὸν περιβάλλει.

Ὁ Πολιτικὸς ἂν δὲν ἐζησεν ἀνάλογα γεγονότα, ἂν δὲν ἀπέκτησε τὴν πρακτικὴν πείραν, δύναται ν' ἀναπληρώσῃ αὐτὴν διὰ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας. Ἀλλὰ μόνον ἡ Ἐπιστήμη δὲν ἀρκεῖ ν' ἀναδείξῃ ἓνα Πολιτικόν. Ἡ Πολιτικὴ, ἄλλοις λόγοις, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ καταστῇ μόνον ἀντικείμενον σπουδῆς. Εἶνε χίμαιρα ἐστὶ ἡ θεωρία καὶ μόνον ἡμπορεῖ νὰ δικαιώσῃ τὴν Πολιτικὴν. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές ἐστι διὰ τὴν Πολιτικὴν ὑπάρχουν κλειστά ὅσα τὰ ὁποῖα μόνον ἀντικείμενον σπουδῆς δύνανται νὰ καταστοῦν—ὅ,τι ὑπερτερεῖ τῆς δυνατότητος τῆς προσωπικῆς πείρας—ὥστε χωρὶς Πολιτικὴν ὡς Ἐπιστήμην ἢ πολιτειακὴ Τέχνην νὰ καταντῆ ἀπλῆ ροῦ τ ἱ ν α ('), ἀλλ' εἶνε ἐξ ἴσου ἀληθές ἐστι καὶ ἡ Τέχνη μόνον ὡς συνθετικὴ ἱκανότης καὶ γνώσις, ὡς πρακτικὴ πείρα, δὲν ἐπιτυγχάνει νὰ θεμελιώσῃ τὸ οἰκοδόμημα τῆς Πολιτικῆς. Διὰ τὴν ὁλοκληρωσιν τῆς ἐννοίας τῆς Πολιτικῆς ἀνάγκη νὰ συνυπάρξουν δύο δυνάμεις: Τέχνη καὶ Ἐπιστήμη. Ἡ μία εἶνε λογικὴ προϋπόθεσις τῆς ἑτέρας καὶ ἡ μία συμπληροῖ τὴν ἄλλην· ἀλληλοσυμπυκνόμεναι δὲ ἐπιτυγχάνουσι τὴν ἐξόψωσιν τῆς Πολιτικῆς ὑπεράνω πάσης ἄλλης Ἐπιστήμης καὶ Τέχνης.

Ἡ Πολιτικὴ, ἄλλοις λόγοις, δὲν εἶνε οὔτε ἡμπορεῖ νὰ εἶνε μόνον Τέχνη ἢ μόνον Ἐπιστήμη. Ἡ Πολιτικὴ εἶνε ἐν τ' αὐτῇ Τέχνη καὶ Ἐπιστήμη—πρακτικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ἢ θεωρητικὴ. Ἀλλὰ κατὰ ποῖον βαθμὸν μετέχει τῆς Τέχνης καὶ κατὰ ποῖον τῆς Ἐπιστήμης; Εἶνε, τοῦτέστιν, μᾶλλον Τέχνη παρὰ Ἐπιστήμη—ἢ ἀντιθέτως; Ἰδοῦ ἐν ἐρώτημα ἐφ' οὗ ἡ ἀπάντησις οὐδέποτε ἡμπορεῖ, οὐδ' ἐπιτρέπεται νὰ εἶνε ἀπόλυτος. Πιθανὸν ὅτι μὲν νὰ εἶνε σχεδὸν ἐντελῶς Τέχνη, ὅτι δὲ ὄχι. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις, ὅ,τι ἀπὸ ἐξωτερικῆς ἀπόψεως φαίνεται ὡς καθαρὰ Τέχνη ἢ ὡς Ἐπιστήμη, δὲν εἶνε ἐντελῶς πραγματικόν. Αἱ περιπτώσεις ὅσονδήποτε καὶ ἂν εἶνε διάφοροι, φέρουσι κατὰ λογικὴν καὶ ἀμελιχτον ἀνάγκην τὴν σφραγίδα τῆς Τέχνης καὶ τῆς Ἐπιστήμης.

Ὁδτω, ἡ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1863 ἀρξαμένη ἐνέργεια τοῦ Ἀρχικαγκελλάρου v. Bismarck ἔσον ἀφορᾷ τὸ Schleswig-Holstein, ἥτις ἔφερον εἰς τὸ 1886 ὁπότε ἐσημειώθη ἡ ἕριστικὴ καμπὴ τῆς ἱστορίας τοῦ Γερ-

μανικοῦ Κράτους, ὅσον καὶ ἂν ἐξάιρται ὡς ἔργον πολιτειακῆς Τέχνης (1) ἔχει οὐχ ἤτιον καὶ χαρακτηρὰ θεωρητικῶν ἐπιστημονικῶν. Ἐν ἴσῳ ἀνάλογον προηγούμενον παράδειγμα δὲν ἀπαντᾶται ἐν τῇ ἱστορίᾳ, εἶνε ἀναμφισβήτητον ὅτι ὑπῆρξεν ἔργον θεωρητικοῦ ὑπολογισμοῦ, μεθόδου ὡς πρὸς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν περιστάσεων, ἀλλὰ κυρίως γνώσεως ὥσον τῆς δεδομένης καταστάσεως, ὅσον καὶ τοῦ παρελθόντος. Ὁ Bismarck ἐστήριξεν ἀληθῶς τὸ ὅλον ἔργον τοῦ εἰς λογικὰς προϋποθέσεις καὶ εἰς τὴν ἰδιόζουσαν αὐτῷ συνθετικὴν ἱκανότητα καὶ τὴν γνῶσιν τοῦ Γερμανικοῦ Λαοῦ. Ἀφορηθεὶς ἀπὸ τὴν ἐνδόμυχον ἰδέαν τῆς ταπεινώσεως τῆς Αὐστρίας ὅπως ἀνυψώσῃ τὴν Γερμανίαν—ἑσωτερικὸν ἰδανικὸν—ἐδημιούργησε γνώστης ὢν τῶν συγχρόνων νέα γεγονότα.

Ὅτιω ἴσως καὶ κάθε ἄλλο πολιτικὸν γεγονός, τὸ ὅποιον ἐκ πρώτης ὄψεως, εἶνε δυνατόν νὰ θεωρηθῆ ὡς ἔργον τῆς πολιτειακῆς Τέχνης, μετέχει ταυτοχρόνως καὶ τῆς Ἐπιστήμης. Ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως. Πάντως, δυνατόν πολιτικὸν τι γεγονός νὰ εἶνε πράγματι περισσότερο συνέπεια τῆς Τέχνης ἢ ἀντιθέτως—εἰ, ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς συγκεκριμένης περιπτώσεως. Τὸ ὡς ἄνω παράδειγμα δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἐνδεικτικὸν τοῦ ὅτι τοῦτο ὑπῆρξε μᾶλλον προῖόν τῆς πρακτικῆς καὶ ὄχι τῆς θεωρητικῆς Πολιτικῆς. Ἀντιστρόφως, ἢ ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας ὁρᾶσις τῆς Ἰταλίας, ἣτις θεωρεῖ ἑαυτὴν ὡς νόμιμον διάδοχον τῆς Βενετίας, δύναται νὰ θεωρηθῆ μᾶλλον ὡς ἀποτέλεσμα θεωρητικῆς καὶ ὀλιγώτερον πρακτικῆς Πολιτικῆς.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρων καταφαίνεται, εἰ καὶ ῥητῶς ἐλέχθη, ὅτι ἡ Πολιτικὴ δὲν εἶνε μόνον Τέχνη ἀλλὰ καὶ Ἐπιστήμη. Ἐκ τούτου ἐπιτεταί ἡ διάκρισις τῆς Πολιτικῆς εἰς πρακτικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἢ θεωρητικὴν Πολιτικὴν. Ἡ ἀνύψωσις τῆς Πολιτικῆς ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τῆς πρᾶξεως εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς θεωρίας ὀφείλεται εἰς δύο κυρίως λόγους: Ἄφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸν πόντον τοῦ ἀνθρώπου νὰ γνωρίσῃ τὰ περιβάλλοντα αὐτὸν διάφορα γεγονότα, νὰ συνδέσῃ αὐτὰ πρὸς τὰς ἄλλας ἀντιλήψεις, ἰδέας καὶ ἀρχὰς του, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἱκανοποίησιν μιᾶς πραγματικῆς ἀνάγκης συνισταμένης εἰς τὸν τρόπον τῆς καλλιτέρας πραγματοποιήσεως τῶν πολιτειακῶν σκοπῶν καὶ τὴν ἐξέυρεσιν τῶν πρὸς τούτοις ἀπαιτήτων μέσων.

Ἡ ἀλληλουχία τῶν ἀνωτέρων προκαλεῖ εὐλογον ἐρώτημα ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπιστημονικῆς Πολιτικῆς.

Ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ εἰδικῶς εἰ ἀρχαίαι Ἕλληνες ὑπὸ τὸν ἔρον «Πολιτικῆ» ἠγνόουν τὴν γνῶσιν τῆς πύλεως καὶ τὰς πράξεις τῶν πο-

(1) Hermann Oncken ἐν τῷ Handbuch der Politik I (1923) σ. 10.

λειτών της ἐφόσον αὐται ἔπεινον πρὸς αὐτήν. Πολιτική, κατὰ ταῦτα, ἐσημαίνει τὴν μὲ τὴν δράσιν τῶν πολιτῶν ἀναφορικῶς πρὸς τὴν Πολιτείαν, ἀσχολουμένην Ἐπιστήμην (1). Ἀνάγκη, συνεπῶς, νὰ διακρίνωμεν τὸν ἀρχαίον ὄρον τοῦ σήμερον ἐν χρήσει τοιοῦτου ἐφόσον μάλιστα ἐν αὐτῇ περιλαμβάνετο τὰ Δίκαιον καὶ ἡ Ἠθική. Ἡ Πολιτικὴ παρ' ἀρχαίους συνταυτιζέτο πρὸς τὰς πολιτικὰς ἐπιστήμας (Staatswissenschaften) κατ' ἀνάλογον τρόπον ὅπως σήμερον οἱ Γάλλοι λέγοντες sciences politiques ἢ sciences morales et politiques, οἱ Ἴταλοι scienza politica, οἱ Ἄγγλοι political science ἢ politis καὶ ἡμεῖς «πολιτικὴ ἐπιστήμη» (2), ἐννοοῦσιν ὀλόκληρον τὸν κόσμον τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν (Staatswissenschaften). Ἀλλὰ καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἐπικρατεῖ ἀνάλογος σύγκρισις, ἐνθα συγγραφεῖς ὡς ὁ Treitschke (3) τὴν περὶ Πολιτείας Διδασκαλίαν ἐξίσωσαν πρὸς τὴν Πολιτικὴν.

Ἡ Πολιτικὴ ὡς Ἐπιστήμη, ὅσον καὶ ἂν «συνδέεται» — ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ἣν θὰ δώσωμεν κατωτέρω — πρὸς τὰς πολιτικὰς ἐπιστήμας εἶνε κατὰ διαφέρειον αὐτῶν. Ἡ Πολιτικὴ ὡς Ἐπιστήμη, ὡς παρατηρεῖ ὁ Robert Piloty, (4), ἄνευ τῆς πλήρους γνώσεως μιᾶς γενικότητος, τὰ ὅρια τῆς ὁποίας ἐκτείνονται ὅσον καὶ τὸ σύνολον τῶν ἀφορώντων τοὺς κατ' ὄλιαν ἀνθρώπους καὶ τοὺς λαοὺς ἀπὸ καινοῦ, τὰς χώρας καὶ τὰς θαλάσσας, τοὺς σκοποὺς, τὰς τάξεις τοῦ πληθυσμοῦ ἐνὸς Κράτους, τὰ προτερήματα ὡς καὶ μειονεκτήματα αὐτοῦ, εἶναι ἀκατανόητος. Ἐξετάζουσα τὴν Πολιτείαν, οἷα ὑφίσταται καὶ ἐξελλίσσεται, διεισδύει εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτῆς καὶ ἀνακαλύπτει, ὑποδεικνύει καὶ ὑπαγορεύει τὰ μέσα δι' ὧν ἐπιτυγχάνονται οὗτοι. Ταῦτοχρόνως, ἐπείλει νὰ παρακολουθῇ τὰ διάφορα

(1) Jellinek, Allgemeine Staatslehre 1921. σ. 5, Stier-Somlo ἐν. ἀν. σ. 25.

(2) Παρ' ἡμῶν διὰ τῆς φρασεολογίας «πολιτικαὶ ἐπιστήμαι» ἐννοοῦνται ἐκεῖναι εἴτινες ἀναφέρονται εἰς τὴν Πολιτείαν καὶ ἐξετάζουσιν αὐτὴν ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀναπτύξει, ἐν τῇ δράσει καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις σκοποῖς οὓς ἐπιδιώκει ἡ Πολιτεία καὶ παριστᾷ αὐτήν — οἷα δεῖ εἶναι τῇ βίβσει τῆς ἱστορικῆς καὶ φιλοσοφικῆς μεθόδου... ἀποβλέπουσι μᾶλλον εἰς τοὺς γενικοὺς κανόνας τοὺς διέποντας πάντα τὰ ἔθνη ἢ τοὐλάχιστον τὰ συνταγματικὰ καὶ εἶνε «ἡ φιλοσοφία τοῦ Κράτους». [Γ. Ἀγγελουπόλου, Σύστημα Διοικητικοῦ Δικαίου I (1885) σ. 30 ἐκ.], διακρίνοντας οὕτω πως αὐτὰς τελείως τῆς «πολιτικῆς ἐπιστήμης» ἢ ὅν ὄρον δέον νὰ ἐννοεῖται ἡ Πολιτικὴ ὡς Ἐπιστήμη.

(3) Εἰς τὸ ὑπαινισσόμενον ἀναθθα βιβλίον τοῦ Treitschke «Politik» I (1918, 4 ἐκδ.) ἐξετάζονται ζητήματα σχέσιν ἔχοντα μὲ τὴν «Γενικὴν Πολιτειογίαν» (Allgemeine Staatslehre). Περὶ τῆς σχέσεως μεταξὺ Πολιτικῆς καὶ Γενικῆς Πολιτειολογίας ἴδε κατωτέρω, δευτέρον μέρος τῆς παρούσης μελέτης.

(4) Ἐν. ἀν. σ. 5.

κοινωνικὰ ρεύματα καὶ τὰς ἐπερχομένας εἰς τὸν δημόσιον βίον μεταβολάς, ἐν συσχετίσει πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Πολιτείας.

Καὶ ἐν τῷ ἔργῳ τῆς τούτῳ ἡ Πολιτικὴ ὡς Ἐπιστήμη ὀφείλει νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τῆς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Δικαίου ἐφ' ἑλῶν ἀνεξικρέτως τῶν γεγονότων ἀσχέτως τοῦ εἴδους αὐτῶν, ἀποκαθιστώσα τὰ «κακῶς κείμενα», συμπληροῦσα πᾶσαν ἄλλειψιν, ἀποφεύγουσα τὴν δημιουργίαν δυσμενῶν συνεπειῶν εἴτε αὐταὶ πρόκεινται ν' ἀντανακλάσουν ἐπὶ τῆς Πολιτείας, εἴτε ἐπὶ τῶν ἀτόμων. Ἐκ τούτου καταφθίνεται ὅτι αὕτη ἐπιδρᾷ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Δικαίου καὶ πρὸς τούτοις εἶνε ἀπαραίτητον νὰ περιλάβῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐλέκκληρον τὸν κόσμον αὐτοῦ. Τὸ Δίκαιον, κατὰ τὴν ὁρατὴν φράσιν τοῦ Stier-Somlo (1) διατελεῖ πρὸς τὴν Πολιτικὴν εἰς οὐκ ὀλίγαις καὶ τὰ σῶμα πρὸς τὸ ἐν αὐτῷ λειτουργοῦν πνεῦμα. Διὰ τοῦτο ἡ Πολιτικὴ ὡς Ἐπιστήμη δεόν ἐν τῇ παρακθουθήσει τῆς ἐξελίξεως τοῦ κρατικοῦ κτισμάτου νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τῆς καὶ αὐτὴν τὴν ἱστορίαν τοῦ Δικαίου.

Ἐκτὸς ὁμῶς τούτου, ἐκτὸς δηλ. τῆς αὐστηρᾶς καὶ ἀκριβοῦς νομικῆς ἐξετάσεως, ἀνάγκη ἡ Πολιτικὴ ὡς Ἐπιστήμη νὰ προβαίνῃ καὶ εἰς τὴν κοινωνιολογικὴν ἔρευναν τοῦ κρατικοῦ ὄντος καὶ τῶν πολιτικῶν φαινομένων καὶ κατὰ συνέπειαν ὀφείλει νὰ προβαίνῃ εἰς ἀναδίφησιν καὶ αὐτῆς τῆς ἱστορίας τῆς Πολιτείας.

Σκοπὸς καὶ μέσθ πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ ἀποτελοῦν διὰ τὴν Πολιτικὴν ὡς Ἐπιστήμην τὸν ἀνώτερον προορισμόν. Καὶ ἀσχέτως πρὸς τὰ μέσθ ὁ σκοπὸς εἶνε ἐκεῖνος ὅστις κυριαρχεῖ αὐτῆς ἅπ' ἔκρου εἰς ἄκρον. Ἄλλ' ὅχι καὶ ἀντιθέτως: τὰ μέσθ δὲν δύνανται νὰ πραγματοποιῶν ἐν τῇ οὐσιαστικῇ δικαιοῦσει τῆς ἐπιστημονικῆς Πολιτικῆς. (1) χρακτικῆς τῆς θεωρητικῆς Πολιτικῆς εἶνε καθαρῶς τελεολογικῶς. Οὕτω ἀγόμεθα νὰ ὀρίσωμεν τὴν θεωρητικὴν Πολιτικὴν ὡς τὴν Ἐπιστήμην ἐκείνην ἣτις ἔργον ἔχει κυρίως τὴν καλλιτέραν ἐκπλήρωσιν ὀρισμένων σκοπῶν τῆς Πολιτείας—ἐπιτυγχάνουσα διὰ τῆς ἐρεῦνης τῶν δεδομένων καταστάσεων καὶ τῆς κ ρ ε ι τ κ ἡ ς αὐτῶν καὶ τὴν ὑπόδειξιν τῶν πρὸς τούτοις ἀναγκαίων μέσων (2).

Διὰ τοῦ ὀρισμοῦ τούτου ζητεῖται νὰ καταδειχθῇ ὅτι διὰ τὴν ἔννοιαν τῆς Πολιτικῆς ὡς Ἐπιστήμης ἀνάγκη εἶνε νὰ προτρέξῃ, νὰ προῦπάρξῃ, ὁ σκοπός, ἵνα μεταγενεστερῶς ὑπ' αὐτῆς ζ ἡ τ η θ ο υ ν τὰ μέσθ πρὸς πραγματοποίησιν αὐτοῦ. Λογικῆς προῦπθέσεις, τούτέστιν, δίδει εἰς τὸν σκοπὸν

(1) Ἐν. ἀν. σ. 28.

(2) Ἀνάλογον ὀρισμόν τῆς θεωρητικῆς Πολιτικῆς δίδει καὶ ὁ Stier-Somlo ἔν. ἀν. σ. 27.

τὴν προτεραιότητα—ὁπότε τοῦτου δευτέρου ἀναζητεῖται ὁ τρόπος τῆς ἐκπληρώσεως αὐτοῦ. Ἄλλοις λόγοις, ἡ ἔρευνα περὶ τὸν σκοπὸν (Untersuchungsziel) δεόν νὰ προηγηθῇ τῆς περὶ τὰ μέσα ἐρεύνης (Untersuchungsmittel).

4.— Πολιτικὴ: ἡ περὶ τῆς Δυνάμεως τῆς Πολιτείας Διδασκαλία (Staatsmachtlehre).

Τοιαύτη τις εὔρα ἡ ἀποστολὴ τῆς Πολιτικῆς ὡς Ἐπιστήμης, φανερὸν ἀποβαίνει εἶν ἐν τῇ πραγματικότητι ἐκδηλωθεῖται ὡς τάσις περὶ τὴν διατήρησιν καὶ κατοχύρωσιν τῶν συμφερόντων τῆς κοινωνίας ἀπέναντι παντὸς ἐσωτερικοῦ ἢ ἐξωτερικοῦ κινδύνου, ἐνσαρκώνουσα ἐν μιᾷ λέξει τὴν Κυβέρνησιν—:Regierung, ἐν τῇ εὐρείᾳ τῆς λέξεως σημασία—ἐν τῇ Πολιτείᾳ, ἐξαιρουμένης τῆς Δικαιοσύνης. Ἡ τοιαύτη προσπάθεια σημαίνει τῶν ἰσχυρῶν ἐπιπέτασιν ἀλλὰ καὶ ἐπέκτασιν τῆς δυνάμεως, εἴτε ἐντός, εἴτε ἐκτός τῆς βίης Πολιτείας. Κατὰ ταῦτα, ὡς ὀρθῶς ὑπεστηρίχθη, ἡ Πολιτικὴ ὡς Ἐπιστήμη εἶνε ἡ περὶ τῆς Δυνάμεως τῆς Πολιτείας Διδασκαλία (Staatsmachtlehre).

Πλὴν ὅμως, ἡ καθαρὰ Πολιτικὴ τῆς Δυνάμεως ἀποτελεῖ τὴν τελευταίαν βηθμίδα τῆς πολιτικῆς δράσεως. Ἡ Δύναμις μόνον εἶνε μέσον ἀπλῆς αὐτοσυντηρήσεως ἢ κατὰκτήσεως ἢ ἄμυνας ἢ καὶ ἡ ἐπιθέσις, ἡ ἐπέκτασις, καὶ ἡ ἐπικράτησις εἰς βίῃς ἄλλων λαῶν ἀποτελεῖ τὸν τελικὸν σκοπὸν καθαρὰς πολιτικῆς τῆς βίης. Καὶ ὁ πόλεμος ἀποτελεῖ τὸ οὐσιώδες μέτρον αὐτῆς.

Εἰς ἀνωτέραν βηθμίδα ἵσταται ἡ καθαρῶς οἰκονομικὴ Πολιτικὴ, ἥτις ζητεῖ νὰ προσδιορίσῃ τὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῇ βίᾳ οἰκονομικῶν ἀρχῶν. Ἐπιδιώκουσα τὴν εὐημερίαν, τὸν πλουτισμὸν, τὴν ὑπερτίμησιν τῶν ἠθασαυρῶν τοῦ ἐδάφους, τότε μόνον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἵσταμένη εἰς ἐπίπεδον ἀνώτερον τῆς πολιτικῆς τῆς βίης, ὅτε δὲν ἐπικαλεῖται αὐτῆς καὶ οὐδένα μέτρον αὐτῆς χρησιμοποιοῖ πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν εὖς ἐπιδιώκει. Ὁ οἰκονομικὸς πόλεμος, κατὰ συνέπειαν, ἀποτελεῖ λογικὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀποστολὴν τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς (1).

Ἡ Δύναμις, τοῦτέστιν, ἀποτελεῖ μὲν τὴν ἐμπρακτον ἐκδήλωσιν τῶν μέσων δι' ὧν ἐπιτυχάνεται ἡ δικαίωσις τῶν σκοπῶν τῆς Πολιτικῆς, δὲν ἔχει ὅμως τὸν χαρακτήρα τῆς βίης, ἀλλ' ἐρείθεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς— ἀσχετῶς ἂν αὕτη εἶνε πραγματικὴ ἢ ἔχει— τοῦ Δικαίου καὶ τῆς ὀρθότητος (Gerechtigkeit). Ἄν δὲ καὶ ἡ Πολιτεία ἐμφανίζετο ὡς Δυναμικὴ Τάξις (Machtordnung) δὲν πρέπει νὰ λησμονεῖται εἶν εἰς τὴν θέσιν τῆς

(1) Piloty ἐν. σ. 7 ἐπ.

βίαις, τὸ Κράτος ἐτοποθέτησε τὸ Δίκαιον καὶ μόνον τότε δύναται ἢ βίαι νὰ εὐρη ἀφορμὴν νὰ κάμῃ τὴν ἐμφάνισίν της ὅτε ἔρχεται ἔπως στηρίξῃ τὸ Δίκαιον.

Ἡ Ἐπιστημονικὴ Πολιτικὴ ὡς καθαρὰ βίαι μᾶς ἐπαναφέρει εἰς παρωχημένους αἰῶνας, καθ' οὓς ἐκράται ἢ υποδουλώσις τοῦ ἀτόμου, τόσον πολιτικῶς ὅσον καὶ οἰκονομικῶς. Ἡ ἀπελευθερωσα μεταβολή, ἢ ἀπελευθερώσις τοῦτέστιν τοῦ ἀνθρώπου ὀφείλεται εἰς μίαν ἐσωτερικὴν πνευματικὴν ἐπανάστασιν, τὴν ὁποίαν σὺν τῷ χρόνῳ ἐπέτυχεν ἡ Ἐπιστημονικὴ Πολιτικὴ, ἣτις ἔλαβεν ὄψει καὶ ὀφείλει νὰ ὠθή τὸν ἄνθρωπον καὶ τοὺς λαοὺς εἰς εὐρύτερον καὶ ἀνώτερον ἐπίπεδον ἰστανικῶν. Ἰδού ποῖος ἔκνώτερος προορισμὸς τῆς Πολιτικῆς καὶ ἡ ὑπερτάτη ἀξία ὑπὸ τῆς ὁποίας ἔξον νὰ ἐμφορεῖται.

III.

Μετὰ τὸν καθορισμὸν τῆς ἐνοίας τῆς Πολιτικῆς ὡς Τέχνης καὶ ὡς Ἐπιστήμης, ὀφείλομεν νὰ προβῶμεν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν διάκρισιν τῆς Πολιτικῆς ἀπὸ πάντων ἄλλων ἐπιστημονικῶν κλάδων συνάμενον νὰ θεωρηθῇ ὡς συγγενὴς πρὸς αὐτήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ καθορίσωμεν τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὸν κόσμον τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐν τέλει νὰ προβῶμεν εἰς τὴν μᾶλλον θεμελιώδη διαίρεσιν τῆς Πολιτικῆς.

5.— Πολιτικὴ καὶ Πολιτειολογία.

Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ Πολιτικὴ συζητιέσθαι πρὸς τὴν Πολιτειολογίαν, ὡς ἐλέγη καὶ ἀνωτέρω. Μία ἀνάλογος σύγκρισις κρατεῖ καὶ σήμερον ἀκόμη.

Ὁ Jellinek (1) παραδέχεται τὴν Πολιτικὴν ὡς τὰς πολιτικὰς ἐπιστήμας ἀπὸ πρακτικῆς καὶ ἐφηρμοσμένης ἀπόψεως. Πολιτικὴ διὰ τὸν Jellinek εἶνε ἡ διδασκαλία πρὸς ἐπιτυχίαν ὀρισμένων πολιτικῶν σκοπῶν καὶ συνεπῶς ἡ ἐρευνὰ πολιτικῶν φαινομένων ἐπὶ τῇ βάσει ὀρισμένων τεωολογικῶν ἀπόψεων, αἵτινες ταύτοχρόνως μᾶς δίδουν τὸ μέτρον τῆς κρίσεως τῶν πολιτικῶν καταστάσεων καὶ σχέσεων. Ἡ Πολιτικὴ διὰ τὸν Jellinek τότε μόνον ἔχει δικαίωμα ἐπιστημονικῆς ὑπάρξεως ἐὰν καὶ ἐφόσον ἡ Πολιτειολογία περικλείει οὐσιώδεις γνωριστικὰς κρίσεις (Erkenntnisurteile), ἡ δὲ Πολιτικὴ ἀξιολογικὰς κρίσεις (Werturteile).

Εἰς τὴν ἀποψιν αὐτὴν τοῦ Jellinek ἀντιτίθεται ὁ Berolzheimer (2).

(1) Allgemeine Staatslehre σ. 13.

(2) Methodik und Abgrenzung der Politik ἐν τῷ Handbuch der Politik I σ. 14.

Διότι εἴαν ἡ Πολιτειολογία θεῖον νὰ περιελείη οὐκ ὠθεῖς γνωριστικὰς κρίσεις κατ' ἀνάγκην ἡ Πολιτειολογία παύει νὰ εἶνε περιγραφικὴ ἀποβαίνουσα κριτικὴ, ἐνῶς ἔξ ἄλλου ἀξιολογικαὶ κρίσεις ἀποτελοῦν μόνον τὸ μέτρον διὰ τὴν γνώσιν τῶν σκοπῶν. Νομίζω, ἂν καὶ δὲν δύναμαι περικτέρω ν' ἀκολουθήσω ἐντελῶς τὴν ἀπόψιν τοῦ Jellinek, ὅτι πρόκειται περὶ παρανοήσεως. Διότι αἱ γνωριστικαὶ κρίσεις ἀποτελοῦν ἀπλῶς γνωρίσματα μιᾶς δεδομένης πραγματικότητος καὶ ἡ Γενικὴ Πολιτειολογία τοῦτο ἐχει τὸν προσωρισμὸν: ν' ἀνοψῇ καὶ νὰ παριστᾷ τὰ γνωρίσματα μιᾶς καταστάσεως εἴτε συγχρόνου, εἴτε μιᾶς ἱστορικῆς περιόδου. Τὸ ἔργον αὐτῆς δὲν ἐξεντελεῖται ἐντὸς ἐνὸς Κράτους, ἀλλ' ἐκτείνεται ἐφ' ὅλων τῶν συγχρόνων ἢ καὶ τῶν παλαιῶν—γενικῶς ἢ ὠρισμένης ἐποχῆς. Ἡ Πολιτικὴ ἐξ ἄλλου ὀφείλει νὰ παρακολουθῇ καὶ νὰ γνωρίζῃ τὸ ἔργον τῆς Πολιτειολογίας, ὅχι ἀπλῶς ὅπως συγκεντρώσῃ ὡς ἐκείνη γ ν ο ρ ι σ τ ι κ ᾶ ς κ ρ ῖ σ ε ι ς, ἀλλ' ὅπως ἐμφανίσῃ ἄ ξ ι ο λ ο γ ι κ ᾶ ς κ ρ ῖ σ ε ι ς. Ἡ ἀποστολὴ τῆς θεωρητικῆς Πολιτικῆς τοῦτέστιν διαφέρει τῆς Πολιτειολογίας ὡς συμπληροῦσα ἀπὸ μιᾶς ἀπόψεως τὸ ἔργον αὐτῆς. Ταύτην χαρακτηρίζει κυρίως ἡ περιγραφικὴ ἐκείνην δέ, πρὸ παντός, ἡ κριτικὴ μέθοδος (1).

Ἀντιθέτως ὁ Schmidt (2) χαρακτηρίζων de lege lata ὡς νομικὴν τὴν κρίσιν περὶ τῶν ἐν ἰσχύϊ καὶ ἰσχυσάντων πολιτευμάτων, τὴν δὲ κρίσιν περὶ τῶν ἀναγκαιῶν καὶ ἐπέλθουν εἰς ταῦτα τροποποιήσεων de lege ferenda ὡς πολιτικὴν, λέγεται, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἡ Γενικὴ Πολιτειολογία δὲν ἔχει ὡς ἔργον μόνον τὴν περιγραφικὴν ἀλλὰ καὶ τὴν κριτικὴν μέθοδον, τόσον ἐν σχέσει μὲ τὰ παρελθόν εἶσον καὶ τὸ παρόν, ὅτι ἀπὸ τῆς κριτικῆς πλευρᾶς ἡ Πολιτειολογία συνταυτίζεται πρὸς τὴν Πολιτικὴν, δηλαδὴ ὅτι διὰ μὲν ἐμφανίζεται ὡς Συνταγματολογία (Staatsrechtslehre), διὰ δὲ ὡς Πολιτικὴ. Πλὴν ὅμως, ταυτοχρόνως ἀρνεῖται πᾶσαν σχέσηιν μεταξὺ τῆς Πολιτικῆς ὡς Τέχνης καὶ τῆς Πολιτειολογίας (3).

Τὴν ἐπιχειρηματολογίαν αὐτὴν τοῦ Schmidt δὲν λέγεται ὁ Brolzheimer (4). Διότι, ἐνῶς ἡ Γενικὴ Πολιτειολογία παριστᾷ, ἐμφανίζει τὰς πολιτικὰς σχέσεις οἷαι ὑπάρχουν, ἡ Πολιτικὴ ἀντιθέτως ζητεῖ νὰ δημιουργήσῃ νέας. Ἐκείνη—εὐρύτερον καὶ γενικώτερον—εἶνε ἡ ἐπιστήμη τοῦ δεδομένου καὶ σταθεροῦ, αὕτη δὲ τοῦ μεταβαλλομένου, τοῦ

(1) Ἐπ' αὐτοῦ θὰ ἐκἀέλθω εὐρύτερον κατωτέρω.

(2) Allgemeine Staatslehre τ. I (1901) σ. 27.

(3) Allgemeine Staatslehre, τ. I (1901) σ. 13.

(4) Ἐν. ἀν. σ. 29.

ρ έοντος. Ἡ Πολιτικὴ δύναται νὰ παρομοιασθῆ πρὸς εἶδος τῆ Ἀνατομίας τῆς Πολιτείας, ἐνθ ἡ Πολιτικὴ πρὸς τὴν Φυσιολογίαν.

Ἡ ἀποφίς τοῦ Schmidt θὰ ἦτο καθ' ἡμᾶς ἐν μέρει πλήρης ἀν δὲν ἐξήτει νὰ προσδώσῃ εἰς τὴν Γενικὴν Πολιτειολογίαν καὶ κριτικὸν χαρακτῆρα, ἀν δὲν ἤθελε νὰ ἐξάρῃ μίαν πλευρὰν τοῦ ἔργου αὐτῆς τὴν ὁποίαν στερεῖται, διὰ νὰ συνταύσιω αὐτὴν κατόπιν πρὸς τὴν Πολιτικὴν. Ἐφόσον θέλει ν' ἀναγνωρίσῃ ὡς ἔργον τῆς Πολιτειολογίας ὄχι μόνον τὴν περιγραφικὴν ἀλλὰ καὶ τὴν κριτικὴν μέθοδον κατ' ἀνάγκην ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ τὴν συνταύσιω αὐτῆς πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν Πολιτικὴν. Ἄλλ ἡ Πολιτικὴ δὲν ἐννοεῖται ἄνευ θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ στοιχείου. Ἡ θεμελίωσις τῆς οὐτότητος τῆς Πολιτικῆς ὡς Ἐπιστήμης καὶ Τέχνης εἶνε ἀκριβῶς ὅ,τι διακρίνει αὐτὴν τῆς Πολιτειολογίας—καὶ διὰ τοῦτο ὀρθῶς ὁ Schmidt προέβη εἰς τὴν ἀπαραίτητον διάκρισιν τῆς Πολιτειολογίας ἀπὸ τῆς πολιτειακῆς Τέχνης. Ἄλλ' ἡ διάκρισις αὕτη τοῦ Schmidt ἐλέγχεται ἐν τούτοις ἀνεπαρκῆς. Διότι ἡ διάκρισις πρέπει νὰ γίνῃ λαμβανομένης ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ἐννοίας τῆς Πολιτικῆς, θεωρουμένης, ταυτοχρόνως, ὡς Τέχνης καὶ Ἐπιστήμης.

Ἡ Πολιτειολογία εἶνε ἡ περιγραφικὴ ἐπιστήμη τῶν πολιτειακῶν ὄντων—εἴτε τοῦ παρόντος εἴτε τοῦ παρελθόντος. Ἡ θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ Πολιτικὴ εἶνε ἡ ἔρευνα καὶ κρίσις τῶν δεδομένων—εἴτε ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὸ παρελθόν, εἴτε εἰς τὸ παρὲν—καὶ ἡ δημιουργία νέων. Διτῆ, συνεπῶς, ἡ διάκρισις μεταξὺ Πολιτειολογίας καὶ Πολιτικῆς: ἀπ' ἐνός ὡς πρὸς τὴν κριτικὴν μέθοδον ἣν ὀφείλει ν' ἀκολουθήσῃ ὁ Πολιτικὸς μετὰ τὴν ἔρευναν-μελέτην ὀρισμένων καταστάσεων, ἀπ' ἐτέρου ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν πρὸς ὃν τείλει μετὰ τὴν βίωσιν τῶν πραγμάτων τῆς σήμερον καὶ τῶν πιθανότητων τῆς αὔριον· τὸ ἕμμα αὐτοῦ στρέφεται πρὸς τὸ μέλλον. Ἡ Πολιτειολογία παρακολουθεῖ ἀπλῶς τὸ ἔργον τῆς Πολιτικῆς διὰ ν' ἀνταποκριθῆ εἰς τὸν περιγραφικὸν τῆς σκοπὸν, ἡ Πολιτικὴ ἀντιθέτως χρησιμοποιοῖ τὴν γενικὴν Πολιτειολογίαν διὰ τὴν γνῶσιν, διὰ τὴν μελέτην τῶν γνωριστικῶν κρίσεων ἀπ' ἐνός διὰ τὴν κριτικὴν, διὰ τὴν ἐπιτυχίαν ἀξιολογικῶν κρίσεων ἀπ' ἐτέρου, ὅπως δι' αὐτῶν ἐπιτύχῃ νὰ καταστῆ δημιουργός.

6. — Πολιτικὴ καὶ Πολιτικαὶ Ἐπιστήμαι

Ἡ Πολιτικὴ ὁμως ὡς Ἐπιστήμη ἐν τῇ εὐρύτητι αὐτῆς, εἶα ἀνεπιτύχθῃ ἀνωτέρω ἐνθα ἐξετάσαμεν τὸ θεωρητικὸν μέρος αὐτῆς, περιλαμβάνει ὅλας τὰς Ἐπιστήμας αἰτινας ἔχουν ὡς ἀντικείμενον τὴν Πολιτείαν—λαμβανομένην ὄχι ἀπλῶς ὡς νομικὸν πρόσωπον, ἀλλ' ὡς ζῶντα ὄργανισμὸν με ἰδίαν ἱστορίαν, ἰδίαν ζωντανὴν-πραγματικὴν οὐτότητα, με ἰδίαν τέλος ἀποστολὴν ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ.

Πλὴν ἔμως αἱ Πολιτικά Ἐπιστήμαι ὡς ἐφηρμοσμένοι ἂν καὶ ἐπιβοηθηθοῦσι καὶ συμπληρωθοῦσι ἰσως τὴν ἐπιστημονικὴν Πολιτικὴν, ἀποτελοῦν ἀραγε, ὡς δέχεται ὁ Jellinek (1) αὐτὴν ταύτην τὴν Πολιτικὴν; Ὁ Piloty (2) παραδέχεται αὐτὰς μὲν ὡς συμπλήρωσιν τῆς ἐπιστημονικῆς Πολιτικῆς, δὲν ἀναγνωρίζει ἔμως εἰς τὸ σύνολον αὐτῶν αὐτὴν ταύτην τὴν Πολιτικὴν.

Ἡ ἔρουνα αὕτη προβάλλει τὸ εὐλογον ἐρώτημα: πᾶσα Ἐπιστήμη ἔχουσα ποῖαν τινα σχέσιν πρὸς τὴν Πολιτείαν περιλαμβάνεται εἰς τὸν κύκλον ἐκείνον τῶν ἐπιστημῶν, αἵτινες ἀποτελοῦν προσδιοριστικὰ στοιχεία τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης; Βεβαίως ἔχι. Διότι μόνον ἐκείνη ἢ ἐπιστήμη ἣτις ἔχει ἀμέσως ὡς ἀντικείμενον τὴν πρακτικὴν Πολιτικὴν εἶνε Πολιτικὴ ἐν τῇ κυρίᾳ τῆς λέξεως σημασίᾳ—ὡς ἡ ἱστορικὴ καὶ δὴ ἡ πολιτικὴ ἱστορία, ἢ πολιτικὴ γεωγραφία κλπ. Ὅλων αὐτῶν ἢ Πολιτικὴ ὑπερέχει καθόσον ἐκάστη τούτων μόνον μονοπλεύρως θεωρεῖ ὡς ἀντικείμενον αὐτῆς τὴν Πολιτείαν. Ἄπασαι δὲ ἀπὸ κοινοῦ ἀποτελοῦν συμπληρώσεις ἀπλῶς τῆς Πολιτικῆς, οὐχὶ δὲ καὶ αὐτὴν τὴν Πολιτικὴν. Καὶ ὡς ἐφηρμοσμένοι αἱ Πολιτικά Ἐπιστήμαι ἔσον καὶ ἂν πλησιάζουν πρὸς τὴν Πολιτικὴν, δὲν ἐπιτυγχάνουν τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς ἐννοίας αὐτῆς.

Πρὸς τὴν ἱστορίαν ἢ σχέσις τῆς Πολιτικῆς εἶνε ἐκδηλος. Ἡ ἱστορία παρέχουσα τὸν μίτον ἔπως ἀνέλθῃ τις εἰς τὸ παρελθὸν καὶ καταστῆ αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος μάρτυς, ἐνωτισθῇ τῆς φωνῆς παρωχημένων γενεῶν, παρακολουθήσῃ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Πολιτείας, ζήσῃ τοὺς πόθους καὶ τὰ ἰδανικά, εὐτυχεῖ καὶ δυστυχεῖ ἡμέρας λαῶν συγγενῶν ἢ μὴ ἀφ' ὧν μᾶς ἐχώρισε διὰ παντὸς ὁ χρόνος, ἐπιτρέπει εἰς τὸν Πολιτικὸν νὰ σχηματίσῃ εἰκόνα ἀκριβῆ, τόσων καὶ τόσων ἐκφάνσεων τοῦ δημοσίου βίου καὶ διὰ τῆς ἱστορικῆς ἀλληλουχίας νὰ προέλθῃ εἰς κρίσεις ἀσφαλεῖς περὶ αὐτῶν καὶ δι' αὐτῶν περὶ τοῦ παρόντος, ἢ ἀκριθῆς γνώσις τοῦ ἐποίου θεωρεῖται ἀπαραίτητος καὶ προσβλέψῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πραγματικότητος πρὸς τὸ μέλλον, πρὸς ὃ ὑφίλει νὰ χωρήσῃ. Ἐφόσον μάλιστα ἡ ἱστορία δὲν εἶνε ὁ ἀπλοῦς χρονολογικὸς πίναξ γεγονότων καὶ πράξεων, ἀλλ' ἡχώπιστῇ ὁλοκλήρων καταστάσεων, εἰς ὅλας αὐτῶν τὰς ἐκδηλώσεις, ἐπιτοσεύτην ἢ σημασίαν αὐτῆς ὡς βοηθητικῆς ἐπιστήμης τῆς Πολιτικῆς καθίσταται σπουδαιότερα. Διὰ τῶν ἐέλτων τῆς ἱστορίας ἀγόμενος εἰς τὸ παρελθὸν ὁ Πολιτικὸς, ἐγκαταλείπεται μόνος του εἰς τὸ χρονικὸν σημεῖον τῆς ἐποχῆς του, ἔπως διὰ τῆς ὑράσεως αὐτοῦ συγγραφῇ ἢ σύγχρονος ἱστορικῆς ἐποχῆς, τὴν ὁποῖαν πλημμυρίζει ἢ ἀδιάφορος τάσις ἐκ-

(1) Ἐν. ἄν. σ. 13.

(2) Ἐν. ἄν. σ. 2.

πληρώσεως σκοπῶν, αἱ ρίζαι τῶν ἐποίων εὐρηγται ἀσφαλῶς εἰς τὴν προηγηθεῖσαν αὐτοῦ περίοδον.

Ἡ Πολιτικὴ Γεωγραφία, κληθεῖσα βραδύτερον καὶ Ἱστορικὴ Γεωγραφία, ἥτις κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν μαθηματικὴν καὶ φυσικὴν Γεωγραφίαν, ἀποτελεῖ τὴν ἐπιστήμην ἐκείνην, ἧς ἔργον εἶνε οἱ ἄνθρωποι καὶ ἡ ἀξία αὐτῶν — αἱ affectiones humanae κατὰ τὴν διάκρισιν τοῦ Varennius (1650) ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς affectiones caelestes καὶ terrestes — περιλαμβάνουσα ὅ,τι ὑπὸ τὸν ὄρον Ἀνθρωπογεωγραφία ἐννοεῖται νῦν (1) «ἐνισχύει τὴν ἰδέαν τῆς κοινωνικότητος τῶν συμφερόντων καὶ τῆς δυναμικῆς ἐνότητος τοῦ πολιτικοῦ λαοῦ μέχρι μιᾶς ὀργανικῆς ἀτομικῆς ἐκδηλώσεως σώματος καὶ ἐφαρμόζει ἀνελόγως τοὺς φυσικοεπιστημονικοὺς νόμους ἐξελεικτικῶς-θεωρητικῶς ἐπὶ τοῦ βίου τῆς Πολιτείας» (2).

Διὰ τῆς Ἀνθρωπογεωγραφίας ἥτις ἐξετάζει καὶ περιγράφει ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀλληλεπειδράσεως ἀνθρώπου καὶ φύσεως, τὴν κατὰ χώρον διάδοσιν τοῦ ἀνθρώπου, τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων καὶ ἀνθρωπίνων καταστάσεων καὶ ζητεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὰς αἰτίας τῆς διαδόσεως ταύτης ἐν γένει καὶ τῶν ἐκάστοτε καὶ ἐκασταχοῦ τοπικῶν διαφορῶν αὐτῆς καὶ συνεπῶς νὰ ὀρίσῃ, κατὰ τὸ δυνατόν τοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὰς σχέσεις μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ φύσεως (3), ἀποκαλύπτεται ἀφ' ἑαυτῆς ἡ πολιτικὴ γένεσις, ἀνάπτυξις καὶ παρακμὴ ἐνὸς Κράτους ὡς φυσικοῖστορικὸ γεγονότος. Ἡ Ἀνθρωπογεωγραφία δεικνύει εἰς ἡμᾶς τὴν φορὰν τῶν κοινωνικῶν ρευμάτων, τὴν παραγωγικότητα ἢ μὴ τοῦ ἔδαφους, ὅ,τι στενῶς συνδέεται μὲ τὴν ὑπαρξίν ὀρέων, ποταμῶν, πεδιάδων, θαλασσῶν κ.λ.π., τὴν κατανομήν καὶ τὴν ἀριθμητικὴν δυναμικότητα τοῦ πληθυσμοῦ ἐπὶ μιᾶς χώρας, ὅ,τι εὐρηγται στενῶς συνδεδεμένον μὲ τὸ ζήτημα τοῦ ὑπερπληθυσμοῦ καὶ τὴν ἀποικιστικὴν ἢ πολιτικὴν ἐνὸς Κράτους.

Τοιαύτην δὲ τινὰ ἀποστολήν, ἔχουσα ἢ Ἀνθρωπογεωγραφία ζητεῖ νὰ συμβαδίσῃ μὲ τὴν ἱστορίαν χωρὶς ὁμως νὰ εἶνε δυνατόν ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτήν, οὐδ' ἀκῶμη νὰ ὑπερβάλλῃ εἰς τὴν πρὸς τὴν Πολιτικὴν συνδρομήν τὴν ἀξίαν ἣν κέκτηται δι' αὐτὴν ἢ πολιτικὴ ἱστορία.

Ὅπως ἢ ἱστορία οὕτω καὶ ἢ Πολιτικὴ Γεωγραφία ἀποτελεῖ ἀπλῶς βοθητικὴν ἐπιστήμην τῆς Πολιτικῆς, μὴ ἀρκουσα ἀφ' ἑαυτῆς, οὐδ' ἀπὸ

(1) R. Sieger ἐν τῷ Politisches Handwörterbuch ἐν λέξει Politische Geographie τ. II σ. 330.

(2) Piloty, ἐν. ἀν. σ. 3.

(3) Οὕτω περίπου ὀρίζει τὴν Ἀνθρωπογεωγραφίαν παρ' ἡμῖν ὁ Κ. Σφυρῆς ἐν «Ἀθῆνᾶ» τ. ΚΔ'. (Ὁ πληθυσμὸς τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τελευταίας ἀπογραφῆς) σ. 409 ἐπ.

κοινὸς μετὰ τῆς ἱστορίας, ὅπως ἐξηγήσῃ ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως πλήρως τὴν κοινωνικότητα τοῦ βίου τῶν λαῶν, διαγράψῃ δι' αὐτὸν ὀριζόμενον σκοπὸν καὶ θέσῃ τ' ἀπαραίτητα πρὸς τοῦτοις μέσα εἰς ἐφαρμογὴν — ὅπως τοῦτο δύναται νὰ ἐπιτύχῃ ἡ Πολιτικὴ.

7. — Πολιτικὴ καὶ Ἠθικὴ

Ἐν τῇ ἐρευνῇ ταύτῃ ἐν πρέπει νὰ παραληφθῇ ὁ καθορισμὸς τῆς σχέσεως μεταξὺ Πολιτικῆς καὶ Ἠθικῆς (1), ὅ,τι ἀποτελεῖ ἐν ἀπὸ τὰ θεμελιωδέστερα πολιτικὰ ζητήματα. Τὸ θέμα τοῦτο ἐπραγματεύθησαν ἀπὸ παλαιστάτης ἐποχῆς πλείστοι ἄνθρωποι, πλὴν ὅμως αἱ ἐπ' αὐτοῦ δοθεῖσαι λύσεις ὁμολογουμένως διαφέρουν κατὰ πολὺ ἀλλήλων.

Πρῶτος ὁ Μακιαβέλλης ἐζήτησε τὴν ἀπόλυτον ὑποδούλωσιν τῶν κανόνων τῆς Ἠθικῆς εἰς τὴν Πολιτικὴν, ὀρμώμενος ἐκ τῆς ἀρχῆς ὅτι πολυτάκως ἐπακολουθεῖ ἐπιτυχία ἔστω καὶ ἂν ἐγένετο χρήσις μὴ ἠθικῶν μέσων καὶ ὅτι ἐπιτρέπεται διὰ τοῦτο ἐν τῇ πρακτικῇ πολιτικῇ νὰ μετέρχεται τις τοιαῦτα μέσα. Δι' ἱστορικῶν δὲ παραδειγμάτων ζητεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι πλείστοι ἠγεμόνες ἀέλιπτε παρέβησαν τοὺς κανόνας τῆς Ἠθικῆς καὶ δι' αὐτὸ τὸ ἔργον τῶν ἐπέτυχον ὑπὸ ἐπιτυχίας. Διὰ τὸν Μακιαβέλλη « ἡ ἠθικὴ ὡς καὶ ἡ θρησκεία εἶνε μέσα χάριν τῶν σκοπῶν τῆς κυβερνήσεως » εἶνε Ἠθικὴ, ἐφόσον εἶνε ἀφάλιμος· πρέπει ὅμως νὰ παραδίδεται ἐφόσον βλάπτει· εἶνε προσωπεῖον, τὸ ὁποῖον ὀφείλει ἕκαστος νὰ φέρῃ ἐφόσον δύναται, ἀλλ' ὀφείλει ἐν ἀνάγκῃ νὰ γνωρίζῃ καὶ ν' ἀπορρίπτῃ αὐτό ». Οὐσιώδες, κατὰ τὸν Μακιαβέλλη, εἶνε ἡ ἐπιτυχία διότι « τὰ μέσα θέλουσι κριθῆ πάντοτε ὡς ἐντιμα καὶ θὰ ἐπαινεθῶσιν ὑπὸ πάντων » (2) Ἡ κοινὴ βῆσις « ὁ σκοπὸς ἐξηκιάζει τὰ μέσα » ἀποτελεῖ τὴν ἐλοκλήρωσιν τῆς θεωρίας τοῦ Μακιαβέλλη.

Χωρὶς νὰ θέλωμεν νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἀντίκρουσιν τῆς θεωρίας ταύτης, ἀνάγκη νὰ σημειώσωμεν ὅτι ὁσον ἀφορᾷ τὴν σχέσιν Πολιτικῆς καὶ Ἠθικῆς ὁ Μακιαβέλλης δὲν ἔθεσεν ἀπὸ αὐστηρᾶς ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως τὸ ζήτημα ὡς ἔδει τοῦτο νὰ τεθῇ, τοῦτέστιν : κατὰ πόσον ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς κανόνας τῆς Ἠθικῆς εἰς τὴν Πολιτικὴν ἀποτελεῖ ἀναγκαζίαν προϋπέθεσιν διὰ τὴν εὐδαίμονα ἐξέλιξιν μιᾶς Πολιτείας, ἢ

(1) Περί τῆς σχέσεως μεταξὺ Πολιτικῆς καὶ Ἠθικῆς πραγματεύονται ἐν ἐκτίσει ὁ Treitschke «Politik» σ. I (1918) § 3 σ. 87—112, Berlzheimer, Moral und Gesellschaft des 20 Jahrhunderts 1914, ὁ αὐτὸς ἐν Handbuch der Politik τ. I σ. 18 ἑπ. καὶ ὁ Koppelman, Einführung in die Politik 1920 σ. 44 ἑπ. Γερμ. καὶ τὸ ἀρθρον τοῦ Koppelman «Politik und Moral» ἐν τῷ Politisches Handwörterbuch τ. II (1923) σ. 329 ἑπ.

(2) Il principe 7.

ένος Λαοῦ. Τοῦτο, ὡς σημαντικώτατον, παραβλέψας ὁ Μακιαβέλλης δύναται νὰ θεωρηθῆ, καθ' ἃ παρατηρεῖ ὁ Koppelmann (1) ὡς τὸ μεγαλειότερον σφάλμα τῆς θεωρίας του.

Ἀντίπους τῆς θεωρίας ταύτης τοῦ Μακιαβέλλη εὐλόγως δύναται νὰ θεωρηθῆ ὁ Hugo Grotius, ὅστις προθεύων ὡς ὑπερτάτην ἀρχὴν τὸ Φυσικὸν Δίκαιον ἀρνείται πᾶσαν ὑποδουλώσιν— ἔπως τὴν θέλει ὁ Μακιαβέλλης — τῆς Ἡθικῆς ἕσσον ἔσον ἀφορᾷ τὴν ἐσωτερικὴν, ἔσον καὶ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν. Διὰ τὸν Grotius, τοῦ ὁποῖου τὴν ψυχὴν βαρύνει ἡ θεολογικὴ παράδοσις, τὸ Δίκαιον δὲν εἶνε ἡ ἐκδήλωσις τῆς ραυλήσεως τοῦ ἰσχυροτέρου, ἀλλ' ἡ ἀνωτέρα ἠθικὴ ἀρχὴ ἡ διέπουσα τὸν κοινωτικὸν κόσμον. « Ἡ ἀρχή, συνεχίζει, εἴτι διαρκουόντος τοῦ πολέμου οὐδὲν δίκαιον ἰσχύει, ἀπέχει τῆς ἀληθείας, διότι ὁ πόλεμος προκαλεῖται χάριν τοῦ Δικαίου, ἀρξάμενος δὲ τοιοῦτος μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Δικαίου καὶ τῆς πίστεως ἐπιτρέπεται νὰ συνεχισθῆ » (2).

Διὰ τὸν Hobbes, ἐξ ἄλλου, ἐπειδὴ οἱ κανόνες τῆς Ἡθικῆς εἰργνται ἐξηρητυμένοι ἐκ τοῦ συμφέροντος τῆς υπάρξεως μιᾶς Πολιτείας, ἡ χρῆσις περὶ τοῦ ἀν πράξις τις εἶνε ὀρθή ἢ μὴ, δὲν ἀνήκει εἰς τὰ κατ' ἴδιον ἄτομα. καθέσων τοῦτο θὰ ἐσήμεινε τῆ διαλύσιν τῆς Πολιτείας, Ἡ Πολιτεία, κατὰ τὸν Hobbes, δύναται νὰ καθορίσῃ τὰ ὅρια πίσεως ἠθικῆς ἐννοίας. Ἐκ τούτων καταρτίζεται ἡ προσπάθεια τοῦ Ἀγγλοῦ φιλοσόφου νὰ ὑποτάξῃ τοῦς κανόνες τῆς Ἡθικῆς εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς Πολιτείας (3).

Ἡ τοιαύτη προσπάθεια ὅμως εἶνε περισσύτερον ἐκδήλος εἰς τὸν Spinoza, διὰ τὸν ὁποῖον ὑπερτάτος νόμος εἶνε τὸ συμφέρον τοῦ Λαοῦ καὶ διὰ τοῦτο ὑποστηρίζει εἴτι πάντες οἱ ἄλλοι, εἴτε θεοὶ εἴτε ἀνθρώπινοι νόμοι πρέπει νὰ ρυθμίζωνται συμφώνως πρὸς τὸν ὑπερτάτον αὐτὸν νόμον. « Ἐπειδὴ δὲ μόνον ἡ ὑπερτάτη ἀρχὴ ἔχει δικαίωμα νὰ ὀρίσῃ τι ἀναγκαστὶ διὰ τὸ καλὸν ὁλοκλήρου τοῦ Λαοῦ καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Πολιτείας, ἔπειτα εἴτι μόνον ἡ ἐν λόγῳ ὑπερτάτη ἀρχὴ δικαιούται νὰ ὀρίσῃ κατὰ τίνα τρόπον ἐπιτρέπεται νὰ ἐκδηλωθῆ ἢ εὐλάβεια πινὸς πρὸς τὸν πλησίον του, ἤτοι κατὰ τίνα τρόπον δέον ἑαυτοῦ νὰ ὑτηρετῆ τὸν Θεόν » (4). Ἡ ὅλη θεωρία τοῦ Spinoza εἶνε φανερόν εἴτι εὐρίσκει τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς εἰς τὴν ἀρχὴν : *Salus populi suprema lex esto!*

(1) Politisches Handwörterbuch ἐν λέξει Machiavelli τ. II σ. 74.

(2) Koppelmann, Politisches Handwörterbuch τ. I σ. 733 ἐπ. ἐν λέξει «Grotius».

(3) Πρὸβλ. Koppelmann ἐν. ἀν. τ. I σ. 792 ἐπ. ἐν λέξει «Hobbes».

(4) Πρὸβλ. Koppelmann ἐν. ἀν. τ. II σ. 658 ἐπ. ἐν λέξει «Spinoza».

Τοῦ Kant (1) ἡ θεωρία, ἣτις κυριερχεῖται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπολύτου ὑπεροχῆς τῶν ἠθικῶν κανόνων, ἀξιῶσι δολογούμενως περισσotέρας ἐρεύνης.

Τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως μεταξὺ Ἠθικῆς καὶ Πολιτικῆς ἐξετάζει ὁ Kant εἰς τὰς δύο «προσθήκας» (Anhang, ἰδίως ὁμως εἰς τὴν πρώτην, αἰτινες ἐπακολουθοῦν εἰς τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Πρὸς τὴν αἰωνίαν εἰρήνην» (Zum ewigen Frieden) πραγματείαν του. «Ἡ Ἠθική, λέγει ὁ Kant, εἶνε καθ' ἑαυτὴν μία πράξις ἐν τῇ ἀντικειμενικῇ σημασίᾳ, ὡς σύνολον ἀπολύτως προστακτικῶν κανόνων, καθ' οὓς πρέπει νὰ ἐνεργοῦμεν, εἶνε δὲ ἐντελῶς ἀτοκον ἀφοῦ ἀνεγνωρίσθη εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ καθήκοντος τούτου ἡ ἀξία τῆς νὰ θέλωμεν νὰ ἰσχυρίζωμεθα ὅτι ἐν τούτοις τοῦτο δὲν εἶνε δυνατόν. Καθόσον εὐθὺς ἡ ἔννοια αὕτη ἀποκλείεται ἀπ' ἑαυτῆς τῆς Ἠθικῆς (ultra posse nemo obligatur) ἐπομένως εὐδεμία διαφωνία εἶνε δυνατὴ μεταξὺ τῆς Πολιτικῆς ὡς θεωρουμένης περὶ Δικαίου Διδασκαλίας καὶ Ἠθικῆς ὡς τοιαύτης, ἀλλὰ θεωρητικῶς (συνεπῶς εὐδεμία διαφωνία τῆς Πράξεως πρὸς τὴν θεωρίαν) (2). Κατὰ τὸν Kant εἰάν οὐδεὶς ὑφίσταται ἠθικὸς νόμος, πᾶν δὲ ὅ,τι γίνεται ἢ ὅ,τι ἔμπορεῖ νὰ γίνῃ εἶνε ἄπλοῦς μηχανισμὸς τῆς φύσεως, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ Πολιτικὴ ὡς Τέχνη ἀποτελεῖ νομικὴν ἔννοιαν μιᾶς κενῆς εἰς περιεχόμενον σχέσεως. Δι' αὐτὸν ὑφίσταται μόνον εἰς ἠθικὸς πολιτικὸς καὶ ἔχει πολιτικὸς ἠθικολόγος (3). Ὁ πολιτικὸς ἠθικολόγος ἀρχεται ἀπὸ τοῦ σημείου ἐκείνου ὅπου ὁ ἠθικὸς πολιτικὸς τελειώνει· καὶ ἐπειδὴ ὑποτάσσει τὰς ἀρχὰς εἰς τὸν σκοπὸν, ματαίωνει, κατ' ἀνάγκην, τὴν πρόθεσίν του: «δὲν ἐπιτυγχάνει νὰ ἐπιφέρει συμφωνίαν μεταξὺ Πολιτικῆς καὶ Ἠθικῆς». Διὰ τοῦτο καὶ «μεταξὺ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολιτικοῦ ἠθικολόγου, ἣτις ἀποτελεῖ problema technicum καὶ τῆς τοῦ ἠθικοῦ πολιτικοῦ, ἣτις εἶνε problema morale» ὑφίσταται μεγίστη διαφορά (4).

Ἐνφ' ὁμως μεταξὺ Πολιτικῆς καὶ Ἠθικῆς εὐδεμία ὑφίσταται ἀντικειμενικῶς (ἔηλ. εἰς τὴν θεωρίαν) διαφωνία, ἀντιθέτως τοιαύτη ἀπαντᾶται καὶ θ' ἀπαντᾶται εἰς τὸ μέλλον ὑποκειμενικῶς, ἔηλ. «εἰς τὴν φιλαυτον ῥοπήν, τῶν ἀνθρώπων, ἣτις ὁμως ὡς μὴ ἐρειδομένη ἐπὶ λογικῶν ἀξιωματίων, δὲν δύναται εἰσεῖν ν' ἀποκληθῇ Πράξις» (5). Ἄλλ' οὕτω φθάνομεν

(1) Περὶ. Paulsen: «Immanuel Kant» (τ. VII Frommanns Klassiker der Philosophie) 6 ἔκδ. 1920 σ. 286 ἑπ.

(2) Kant, Zum ewigen Frieden τ. 5 (Im. Kant's Sämtliche Werke, Inselverlag) τ. 5. σ. 690.

(3) Op. cit. σ. 692 ἑπ.

(4) Op. cit. σ. 698 ἑπ.

(5) Op. cit. σ. 702.

εις ἀμφίβολα συμπεράσματα, ὡς ἀποδεικνύει περαιτέρω ὁ Kant, καὶ διὰ τοῦτο πιστεύει διὰ τὴν ἀληθῆς Πολιτικῆς δὲν δύναται οὐδ' ἐν βῆμα νὰ προβῆ ἀνδρὸς ὁμῶς προηγουμένως αἴβας εἰς τὴν ἠθικὴν ἀν καὶ ἡ Πολιτικὴ ἀποτελεῖ δυσχερῆ Τέχνην, ἐν τούτοις συνεννόησις ταύτης μετὰ τῆς ἠθικῆς δὲν εἶνε Τέχνη καθόσον αὐτὴ ὑπερπηδᾷ πάσαν δυσχέρειαν ἣν δὲν δύναται νὰ ἐπιλύσῃ ἐκείνη, ἀφόσον αὐταὶ ἀντισυγκρούονται» (1).

Πρὸς τὴν θεωρίαν αὐτὴν τοῦ Kant ἀντιτίθεται ἀκριβῶς ἡ θεωρία τοῦ ἑτέρου Γερμανοῦ φιλοσόφου Nietzsche, καθ' ἣν κάθε ἰδέα ἀπόρροια τῆς λογικῆς ἢ ἀνάγκῃ τοῦ σώματος πρέπει νὰ πραγματοποιεῖται ὅπως, κατ' ἀνάλογον τρόπον, συμβαίνει εἰς τὸ ζωϊκὸν βασίλειον, διότι οὕτω μόνον ἐπιτυγχάνεται ὅλον νὰ ἐξέλθῃς. Ἡ ἠθικὴ δέον νὰ ὑποχωρῇ πρὸ πίσης ἀπειτήσεως. Ὁ ἀμείλικτος σαρκασμὸς τοῦ Nietzsche πρὸς τὴν κρατοῦσαν «ἠθικὴν τάξιν» ἀσφιλῶς ἔπρεπε νὰ ὠθήσῃ αὐτὸν καὶ μέχρι τοῦ σημείου ν' ἀρνηθῇ κάθε κύρος εἰς τὴν ἠθικὴν. Ἡ τοιαύτη δὲ περὶ ἠθικῆς ἀντίληψις τοῦ Nietzsche εὐλόγως ἦτο δυνατόν νὰ δώσῃ ἀφορμὴν ὅπως ἀναζητήσουν εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ κοινὰ γνωρίσματα πρὸς ἐκείνην τοῦ Μακιαβέλλη (2).

Αἱ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαι θεωρίαι περὶ ἠθικῆς ἀντιμάχονται ἀλλήλων—ἀλλὰ καὶ διαφέρουν μεταξύ των μόνον διὰ τὸ συμπέρασμα αὐτῶν εἶνε κοινόν, ἀν ἐξαρῆσθαι καὶ τὸν Grotius καὶ τὸν Kant, οἵτινες ἀπὸ διαφόρους ἀπειτήσεως ὁρμώμενοι συναντῶνται εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον—τῶν μὲν τασσομένων ὑπὲρ τῆς ἀπολύτου προστακτικῆς τῶν κανόνων τῆς ἠθικῆς, τῶν δὲ τεινομένων νὰ καταρροῦσιν αὐτοὺς εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ὑποταγῆς ἐνώπιον ἄλλων κανόνων διαφόρου ἢ ἐπὶ τὸ πλεῖστον φύσεως. Ἡ Πολιτικὴ ὡς ἡ τοῦ τῆς δυναστείας τῆς Πολιτείας Δεδοκαλία, ὡς ἐπιμαρτυρεῖ παλαιὰ καὶ ἰστορία, οὐδεὶς οὐδέποτε ἐγένετο μετὰ τῆς ἠθικῆς ὡς Ἐπιστήμης. Προσῆκεν ἡ ὡμὴν εἶναι ἐνεργητικὴ, ὅχι μόνον ἐν τῷ παρελθόντι ἀλλὰ καὶ σήμερον εἶναι ὑπο τὸ προσωπικὸν τῆς ἠθικῆς! Δὲν ἐλησμονήθη εἰσὶν, δυστυχῶς, ἡ φράσις τοῦ ἀρχαίου Γαλάτου: *Vae victis!*

Δέον ἡ Πολιτικὴ νὰ ὑποτάσσεται εἰς τοὺς κανόνας τῆς ἠθικῆς; Τοῦτο σήμερον οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ. Καὶ οἱ κανόνες οὗτοι τῆς ἠθικῆς ὅπως δέον νὰ ὑποτάσσεται ἡ Πολιτικὴ εἶνε διάφοροι ἐκείνων οἵτινες ἰσχύουν διὰ τοὺς ἀνθρώπους.

Κατ' ἀνάγκην ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐπιβεβλημένην ὑπερτάτη ἠθικὴ προστακτικὴ εἶναι τὴν Πολιτείαν εἶναι ἡ ἐντολὴ τῆς αὐτοσυντηρήσεως.

(1) Op. cit. σ. 703.

(2) Πρὸς. Caffi. Nietzsches Stellung zu Machiavellis Lehre 1912.

Ἐκ τοῦ διὲ δὲ ἡ «ἐννοια τῆς ὑψηλῆς ταύτης προσωπικότητος [τῆς Πολιτείας] εἶνε Δύναμις, ἡ φρονεῖς διὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς Δύναμιν ἀποτελεῖ τὸ ἀνώτερον ἠθικὸν καθῆκον τῆς Πολιτείας». Καὶ ὥσαι μὴ ἀρκοῦμενος εἰς ταῦτα ὁ Treitschke (1) προσθέτει: «Τὸ ἄτομον δέον νὰ θυσιάζεται διὰ μίαν ἀνώτεραν κοινωνίαν, τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ μέλος... Ἡ αὐτοθυσία διὰ ξένον Λαὸν ἔχει μόνον δὲν εἶνε ἠθικόν, ἀλλ' ἀπιστρατεύεται πρὸς τὴν ἰδίαν τῆς αὐτοσυντηρήσεως, ἥτις εἶγε ἡ θεμελιωδεστέρα ἀρχὴ τῆς Πολιτείας. — Ἐκ τούτου ἐξάγεται διὲ εἶνε ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν μεταξὺ δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς Ἠθικῆς». Ἀναγνωρίζων δὲ ὁ Treitschke τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπικρατήσεως τῶν ἠθικῶν νόμων εἰς τὸν κόσμον τῆς Πολιτικῆς ἐπάγεται: «Ἡ Ἠθικὴ δέον νὰ καταστή πολιτικωτέρα, ἐὰν ἡ Πολιτικὴ εἶνε ἀνάγκη νὰ καταστή ἠθικωτέρα» (2). Ἄλλ' ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ Προκρούστου δὲν δυνάμεθα νὰ πειραματισθῶμεν καὶ πολὺ περισσότερον ν' ἀναμείνωμεν κλειθεὶν ἰδιώματα.

Ὅ,τι ἠθικοὶ νόμοι κρατοῦν καὶ ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ, τόσον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὅσον καὶ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, κατ' ἀνάλογον τρόπον ὅπως καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, περὶ τούτου εὐδαιμία ἐπιτρέπεται νὰ ἔγερθῇ σοβαρὰ ἀμφιβολία. Καὶ ἡ κρατοῦσα ἀντίληψις δέχεται διὲ περισσότερον ἢ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον ἐπιτρέπεται εἰς τὸν δημόσιον πᾶσα παρέκβασις, ἐφόσον αὕτη ἀποβαίνει πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Πολιτείας — ἐφόσον ἰδίως πρόκειται περὶ τῆς αὐτοσυντηρήσεως αὐτῆς. Τσιαούτη τις ἐνέργεια εὐρίσκει τὴν δικαίωσίν τῆς εἰς τὸν σκοπὸν.

Ἄν συμβαίη πολλὰκις εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον νὰ ἐνεργῇ τις ἀντιθέτως πρὸς τὰ συμφέροντα αὐτοῦ, περιοριζόμενος ἀπὸ τὰς ἐπιταγὰς τῆς Ἠθικῆς, τοῦτο δὲν ἐπιτρέπεται ὑπ' εὐδαιμία πρόσχημα εἰς τὸν Πολιτικόν, πᾶσα πράξις τοῦ ὁποίου ἔχει ἄμεσον ἀντίκτυπον ἐπὶ τοῦ Κράτους καὶ ἐπὶ ἑκατοντάδων χιλιάδων ἀνθρώπων, — ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ Λαοῦ. Διὰ τοῦτο πᾶν ὅ,τι ἐνεργεῖται παρὰ τινὰ κανόνα τῆς Ἠθικῆς, ἄλλως πως πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ, ἐφόσον γίνεται πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον τῆς Πολιτείας. Ἄλλως τε δὲν κρατεῖ συνηθέστατα καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον — καὶ κατὰ μείζονα λόγον εἰς τὸν δημόσιον — ἡ ἀντίληψις διὲ ὁ τηρῶν τοὺς κανόνας τῆς Ἠθικῆς, δταν μάλιστα οὗτοι ἀντιτίθενται εἰς τὰ συμφέροντα αὐτοῦ, εἶνε ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμένος εἰς ἀποτυχίαν;

Τὸ καθ' ἡμᾶς ὀφείλομεν ν' ἀκολουθήσωμεν τὴν μέθοδον τοῦ Korperlmann (3) καὶ νὰ ἐξηγήσωμεν ἐν πρώτοις, τί ἐννοοῦμεν, τί θέλομεν

(1) «Politik» (1918) σ. 100 ἐκ.

(2) Ἐν. ἀν. σ. 105.

(3) Einführung in die Politik 1920 σ. 44 ἐκ. «Politik und Moral» ἐν τῷ Politisches Handwörterbuch τ. II σ. 329 ἐκ.

να ἐννοήσωμεν λέγοντες ὅτι οἱ κανόνες τῆς ἠθικῆς εἰσχύουσι. Ἐννοοῦμεν ἄραγε ὅτι οἱ ἐν λόγῳ κανόνες κρατοῦν ἀπολύτως τόσον εἰς τὸν ἰδιωτικόν, ὅσον καὶ εἰς τὸν δημόσιον βίον, ὡς νόμοι φυσικοὶ τρόπον τινα, ἐπὶ παντός λαμβάνοντος χώραν καὶ δέω νὰ τηροῦνται κατ' ἀπαράβατον τύπον;

Ἡ εἰσχύς τῶν κανόνων τῆς ἠθικῆς δηλοῖ τὴν ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν (ἀνεξαρτήτως πάσης μεταβολῆς τῶν διαφορῶν συνθηκῶν) εὐδοκίμου συμβιώσεως τῶν ἀνθρώπων—καὶ κατὰ συνέπειαν ἐπὶ τοσοῦτον οἱ συνδυετικοὶ κρῖκοι τῆς τοιαύτης συμβιώσεως καὶ συνεργασίας ἐξασθενίζουσιν ἐφόσον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον παραβλέπεται ἡ ἰσχὺς αὐτῶν. Βάσις δὲ τῆς τοιαύτης συμβιώσεως ἀποτελεῖ ἀπαραίτητως ἡ ἐμπιστοσύνη, ἣτις ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ φιλαλήθους καὶ τοῦ ἀξιοπίστου τοῦ χαρακτηῖρος ἐκείνου πρὸς ὃν στρέφεται.

Ὅπως πῶς θεωρούμενοι οἱ κανόνες τῆς ἠθικῆς ὡς εἰσχύοντες ἀναμφισδητήτως ἡ δύναμις αὐτῶν ἐπιδρᾷ, ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ ἐπιδρᾷ τόσον ἐπὶ τοῦ δημοσίου ὅσον καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου. Ὅπως ἡ ἔλλειψις ἐμπιστοσύνης πρὸς τι πρόσωπον ἀναιρεῖ τὸ ἐνδεχόμενον καταρτίσεως ὀρισμένης δικαιοπραξίας μετ' αὐτοῦ, οὕτως καὶ ἡ μὴ φιλαλήθεια καὶ ἀξιοπιστία ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ περαλοῦσιν τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ χαλαρώνουσιν τὴν ἀπαιτούμενην συμβίωσιν καὶ συνεργασίαν. Ὅπως τις ζητῶν νὰ ἐπιτύχῃ νὰ λάβῃ παρά τινος χρήματα, ἐπὶ ὑποθήκῃ ἀκινήτου μὴ ἀνήκοντος εἰς αὐτόν, παριστῶν ψευδῶς τοῦτο ὡς ἴδιον, καὶ ἀποκαλυπτόμενος, ἀπόλλυσι πάντη ἐμπιστοσύνην, οὕτως καὶ ὁ Πολιτικὸς ὅστις διὰ διεθνῶν συμβάσεων καὶ ἄλλων συνθηκῶν ζητεῖ νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν χώραν τοῦ εἰς ξένα Κράτη, οὐδόπως δύναται νὰ θεωρηθῇ τοῦ λοιποῦ ὡς φιλαλήθης καὶ ἀξιοπίστου—νὰ συγκεντρώσῃ καὶ τὴν ἐλαχίστην ἐμπιστοσύνην.

Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ ἐξωτερικῆς ἀπόψεως δημοσίου βίου, ἡ ἐμπιστοσύνη εἶνε ἐκείνη ἣτις καθιστᾷ δυνατὴν ἐν τῷ μέλλοντι τὴν οἰκονομικὴν πίστιν ἢ τὴν συμμαχικὴν ἐνίσχυσιν κλπ. ἐνὸς Κράτους. Ἡ παραβίασις διεθνῶν ὑποχρεώσεων, διεθνῶν συμβάσεων καὶ ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἔστω ὅτι τοῦτο ὑπεργορεύθη ἀπὸ τὴν ἀνάγκην ἀποφυγῆς ὀρισμένων κινδύνων διὰ τὸ Κράτος—ἢ παραβίασις λ. χ. τῆς οὐδετερότητος τοῦ Βελγίου ὑπὸ τῆς Γερμανίας, ἣτις ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἄλλων Κρατῶν εἶχεν ἐγγυηθῆ αὐτὴν—ἀποτελεῖ ἀνάλογον πρὸς τὰς ἄλλας περιπτώσεις ὅπως παύσις ἢ ἐπιδιωκομένη διεθνῆς ἐπικοινωνία καὶ συνεργασία, λόγῳ ἑλλείψεως διεθνούς ἐμπιστοσύνης. Ὅπως ὁ παραβιάσας ἰδιωτικὴν σύμβασιν παύει χαίρων «πίστεως» τοῦ λοιποῦ, οὕτως καὶ ἡ Πολιτεία ἢ καταρρίψασα τὴν τιμὴν τῆς ὑπογραφῆς τῆς.

Ἐφόσον μάλιστα ἐν τῇ Πολιτικῇ δὲν ἐνδιαφέρει κυρίως τόσον τὸ τι

ἐλαβε χώραν ἀλλὰ τὸ τι πρόκειται νὰ συμβῆ, φιλαλήθεια καὶ πίστις τοῦ Πολιτικοῦ ἀποτελοῦν τὸ sine qua non πάσης ἐνεργείας ἐκείνου, ἥτις ἄμμεσον ἀντίκτυπον ἔχει ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης συμδιώσεως.

Ὅπως δὲ πῶς τιθεμένου τοῦ ζητήματος τῆς σχέσεως τῆς ἠθικῆς πρὸς τὴν Πολιτικὴν ἀποβαίνει ἀναντίρρητον ὅτι οἱ ἠθικοὶ κανόνες «ισχύουν» ἐπίσης καὶ ἐπὶ τοῦ δημοσίου ὅπως καὶ ἐπὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου.

8. — Πολιτικὴ τοῦ Δικαίου. (Rechtspolitik):

Ἐξετάζοντας ἀνωτέρω τὴν ἔκτασιν τῆς Πολιτικῆς ὡς Ἐπιστήμης εἰπομεν ὅτι αὕτη πρέπει νὰ περιλάβῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὁλόκληρον τὸν κόσμον τοῦ Δικαίου. Ποῖα λοιπὸν ἢ σχέσις τῆς Πολιτικῆς πρὸς τὸ Δίκαιον;

Εἶνε γνωστὸν ποῖα εἶνε ἡ ἐπίδρασις τῆς Πολιτικῆς ἐπὶ τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων, οἷτινες δὲν ζοῦν μεμονωμένως ἀλλ' ἀποτελοῦν ἐν ὀργανικὸν σύνολον, μίαν ὀργανωμένην ἐνότητα, ἥτις κορυφοῦται εἰς τὴν ἰδέαν τῆς Πολιτείας. Ἡ ὀργάνωσις αὕτη ἔχει βάσεις καθαρῶς νομικάς, δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἁρμονία τοῦ βίου τῶν ἐν αὐτῇ βιούντων. Αἱ νομικαὶ αἰτιαὶ βάσεις, κανόνες Δικαίου, ὑπόκεινται ὑπὲρ τὸν ἀμείλικτον νόμον τοῦ «πάντα βεῖ». Μία ὁμοίτης ἀπόλυτος μεταξὺ ἐκείνων τῶν κανόνων οἷτινες ἴσχυον χθὲς καὶ ἐκείνων οἷτινες ἴσχύουσι σήμερον δὲν ὑφίσταται.

Εἶνε ἀποτέλεσμα γενικωτέρας μεταβολῆς τῶν ὄρων καὶ τῶν συνθηκῶν τοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου, τῆς καταστάσεως μιᾶς Πολιτείας, ἥτις ὡς ἀντικείμενον εὔσα τῆς Πολιτικῆς ἀκολουθεῖ τὴν κατεύθυνσιν τὴν ὁποίαν ἡ Πολιτικὴ ἐχάραξε δι' αὐτήν. Τοῦτο ἕως ἔπειτα ἐπιτύχη ἡ Πολιτικὴ εἴθεσεν εἰς ἐφαρμογὴν τὰ πρὸς τούτοις κατάλληλα μέσα. Τὸ Δίκαιον ἐν δεδομένῃ στιγμῇ, ὅν αὕτη ἡ ἐμφάνισις καὶ ἐξωτερικεῖσις μιᾶς Πολιτείας ἐν τῇ νομικῇ αὐτῆς σημασίᾳ, ἀλλὰ καὶ ὡς ζῶντος ὀργανισμοῦ ὁ ρυθμιστῆς «ὧν ὄρων τῆς συμδιώσεως, κατ' ἀνάγκην ἢ ὑποστῆ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Πολιτικῆς. Ἡ Πολιτικὴ θέλουσι νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν τῆς, θ' ἀνατρέψῃ κανόνες Δικαίου διὰ ν' ἀνιδρῦτῃ νέους, θὰ μεταβάλλῃ, θὰ καταργήσῃ, θ' ἀντικαταστήσῃ πᾶν ὅ,τι ὡς «Δίκαιον» ἀντιβαίνει εἰς τὸ ἔργον τῆς, διὰ νὰ στηρίξῃ καὶ καταστήσῃ τεχνικὸν ὅ,τι θὰ διευκολύνῃ τὴν εὐόδωσιν τῶν προσπαθειῶν τῆς καὶ τῶν ἀγώνων τῆς.

Ἡ Σχολὴ τοῦ Φυσικοῦ Δικαίου δὲν εἶνε βεβαίως ἐκείνη ἥτις θὰ ἐνισχύσῃ ἀπὸ ἀπόψεως ἀρχῶν τὸ νομικοαναθεωρητικὸν ἔργον τῆς Πολιτικῆς. Διότι, ἐνῶ αὕτη θέλει ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ Δικαίου νὰ πλάσῃ ἀναλοιώτους διὰ τὸ παρὸν καὶ διὰ τὴν αὔριον κανόνες Δικαίου, ἡ Πολιτικὴ ἀντιθέτως θέλει νὰ προσδώσῃ νομικὴν ὀντότητα εἰς ἀρχὰς ἀγνώστους, νὰ ρυθμίσῃ νομικῶς τὸ μέλλον. Ὁ σκο-

πὸς τῆς Σχολῆς τοῦ Φυσικοῦ Δικαίου εἶνε σκευσιμότης, ἐνφ ὁ σκοπὸς τῆς Πολιτικῆς πρόοδος καὶ δημιουργία.

Τὸ Δίκαιον παντοῦ καὶ πάντοτε ἀποτελεῖ τὴν καλλιτέραν εἰκόνα τῆς προόδου καὶ τοῦ βαθμοῦ τοῦ πολιτισμοῦ ἑνὸς Λαοῦ. Πᾶσα εἰς τὴν σφαιρᾶν τοῦ Δικαίου ἐπιδράσεις τῆς Πολιτικῆς ἔχει κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ. Ἡ Πολιτικὴ τοῦ Δικαίου (Rechtspolitik) (1) δὲν ἀποβλέπει μόνον εἰς τὴν ἱκανοποίησιν ὀρισμένων ἀπαιτήσεων καὶ ἀναγκῶν τοῦ Λαοῦ, ἀλλὰ προβλέπει καὶ τοιαύτας τοῦ μέλλοντος, ἀλλὰ καὶ ἀκόμη παράσκευάζει καταλλήλως τὸ ἔδαφος πρὸς νέας, ἀπροβλέπτους ἢ μὴ αἰσθητὰς εἰσέτι διὰ τοὺς πολλοὺς.

Καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸ παρὸν ζητεῖ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἄρσιν συγκρούσεων συμφερόντων—ἢ καὶ νὰ προλάβῃ τοιαύτας τῆς αὔριον—τὴν ἱκανοποίησιν ἕλων τῶν τάξεων, νὰ ἐργασθῇ διὰ τὴν εὐήμεριαν ὄλων τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων, νὰ διευκολύνῃ τὴν δρᾶσιν αὐτῶν καὶ εἰς εὐρυτέραν κλίμακα, ν' ἀποδῇ προστατίης καὶ κηδεμῶν ὅπου ἡ ἀνάγκη τὸ ἀπαιτεῖ, νὰ στηρίξῃ, νὰ ἐνισχύσῃ πᾶσαν τάσιν δι' ἧς πρόκειται νὰ προέλθῃ γενικωτέρα ὠφέλεια, νὰ προστατεύσῃ ἀκόμη τὸ ἄτομον ὡς κύτταρον κοινωνικόν, νὰ προαγάγῃ αὐτὸ ἠθικῶς, πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς, νὰ ἐπουλώσῃ, γενικώτερον, πᾶσαν εἰσασθήποτε φύσεως ἀνάγκην, μέρους ἢ τοῦ συνόλου καὶ νὰ καταστήσῃ τὸν βίον ἀνθρώπων καὶ κοινωνίας ἀνετον καὶ δυνάμενον ν' ἀποβλέπῃ εἰς ἀνώτερα ἰδανικά.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ μέλλον ἡ Πολιτικὴ τοῦ Δικαίου ὀφείλει ἐντὸς τῶν δεδομένων τῆς σήμερον νὰ δημιουργῇ διὰ τὴν αὔριον ὠθοῦσα εἰς νέας κατευθύνσεις, ἐλκύουσα πρὸς νέους σκοποὺς, προλαβαίνουσα τὸ ἔδαφος ὅπως ἀναβλαστήσουσιν νέαι ἄρχαι, νέαι βλέψεις καὶ νέαι ἐλπίδες εὐγενέστεραι, γενικώτεραι, ἀνθρωπιστικώτεραι ἀνατείλουν εἰς τὸ κοινωνικὸν στερέωμα.

Τοῦτο ἀποτελεῖ ἔργον τοῦ Νομοθέτου: *Νομοθετικὴ Πολιτικὴ*.

Ἡ Γερμανικὴ ἐπιστήμη ζητεῖ νὰ διακρίνῃ τὴν Πολιτικὴν τοῦ Δικαίου ἐκ τῆς Νομοθετικῆς Πολιτικῆς καὶ νὰ ὀπαγάγῃ εἰς τὸν κύκλον ἐκείνης ἐκτὸς αὐτῆς· καὶ τὴν Διοικητικὴν Πολιτικὴν (Verwaltungspolitik) (2) ὡς καὶ τὴν Δικαστικὴν Πολιτικὴν (Justizpolitik) (3).

(1) Ἡ ἔλλειψις παρ' ἡμῖν ἀντιστοίχου ὄρου πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ ὅτι ἐννοοῦσιν ἐν Γερμανίᾳ διὰ τοῦ ὄρου «Rechtspolitik» μᾶς ἀναγκάζει νὰ ἐκφρασθῶμεν περιφραστικῶς· ἡ Πολιτικὴ τοῦ Δικαίου. Ἀνάγκη δὲ νὰ σημειώσω ἐνταῦθα ὅτι ἡ διαίρεσις τῆς Πολιτικῆς εἰς Rechtspolitik ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς σπουδαιωτέρας διαιρέσεις αὐτῆς.

(2) Πρὸβλ. Georg von Mayr, Verwaltungspolitik und Statistik ἐν τῷ Handbuch der Politik τ. I. σ. 22 ἐπ., Stier-Somlo ἐν. ἄν. σ. 36 ἐπ.

(3) Stier-Somlo, Grund-und Zukunftsfragen deutscher Politik 1917 σ. 27-32 καὶ τοῦ αὐτοῦ «Politik» σ. 30 ἐπ. Fritz von Calker, Rechtspolitik ἐν τῷ Handbuch der Politik τ. I. σ. 20 ἐπ.

Καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν Διοίκησιν, ἐπειδὴ αὕτη περιλαμβάνει πᾶν ὅ,τι δὲν ἀποτελεῖ νομοθετικὴν ἢ δικαστικὴν ἐξουσίαν καὶ ἀσχολεῖται μὲ πολιτειακὰς πράξεις καὶ ὅ,τι ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σκοπιμότητος, διὰ τὰς ὁποίας δὲν ἔχει ληφθῆ νομοθετικὴ πρόνοια, εἶνε μέχρως ὀρισμένου σημείου «δημιουργικὴ ἐνέργεια» ὅπως καὶ ἡ πρακτικὴ πολιτικὴ, ἐνέργεια τοῦτέστιν κατευθυνομένη συνήθως εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν καταλλήλων διοικητικῶν κανόνων—καὶ ἐξ ἴσου εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἰσχυόντων κανόνων τοῦ Δικαίου. Τοιαύτη τις λειτουργία τῆς Διοικήσεως ἀποσκοποῦσα τὴν ὅσον οἶόντε καλλιτέραν ἐνίστασιν τῆς πολιτειακῆς λειτουργίας εὐνοῦται νὰ κληθῆ: *Διοικητικὴ Πολιτικὴ*.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διαφόρων κλάδων τῆς Διοικήσεως θυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἐπίσης διαφόρους κλάδους τῆς Διοικητικῆς Πολιτικῆς, ὡς τὴν *Ἐξωτερικὴν Πολιτικὴν*, τὴν *Ἐσωτερικὴν Πολιτικὴν* κλπ. (1)

Δικαστικὴν Πολιτικὴν λέγοντες ἐν Γερμανίᾳ ἐννοοῦσι τὴν εἰς δύο περιπτώσεις ἐπαφὴν τοῦ Δικαστοῦ πρὸς τὸν κόσμον τῆς Πολιτικῆς τοῦ Δικαίου: Ὅτε οἰσπᾶ ὁ νόμος ὁπόταν ὁ δικαστὴς ὑποχρεοῦται νὰ κρίνῃ κατὰ τὸν κανόνα τὸν ὅποιον αὐτὸς ἐν δεδομένη στιγμῇ θὰ ἔθετεν ὡς νομοθέτης· ἐξ ἄλλου δὲ ὅτε ὁ νόμος ἐπιτρέπεται εἰς τὸν δικαστὴν κατὰ τὴν κρίσιν του νὰ λάβῃ ὅπ' ἔφει του λ. χ. τὰ «καλὰ ἤθη» κλπ. ἤτοι ὅτε ὁ νόμος παραπέμπει τὸν δικαστὴν εἰς «γενικὰς ἀρχάς», αἵτινες δὲν εἶνε θετικῶς ὑπὸ τοῦ νόμου καθωρισμέναι, ἀφήνων αὐτὸν ἐλεύθερον νὰ κρίνῃ ὡς ἀγαθὸς ἀνὴρ.

9. — Κοινωνικὴ καὶ Οἰκονομικὴ Πολιτικὴ

Τὴν Νομοθετικὴν Πολιτικὴν ἐφόσον αὕτη ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου καὶ σκοποῦ ἀφορᾷ κοινωνικὰς σχέσεις καὶ ζητεῖ νὰ ρυθμίσῃ τοιαύτας δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν *Κοινωνικὴν Πολιτικὴν* (*Sozialpolitik*) (2), ἐφόσον δὲ θίγῃ οἰκονομικὰς σφαίρας, ἀσχολεῖται τοῦτέστιν μὲ οἰκονομικὰ ζητήματα, δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν *Οἰκονομικὴν Πολιτικὴν* (*Wirtschaftspolitik*) (3).

Α. — Ἡ *Κοινωνικὴ Πολιτικὴ* ἀποτελοῦσα μέρος τῆς Πολιτικῆς, εἶνε ἡ τάσις ἐκαλεῖν ἐντὸς τῶν κοινωνικῶν τάξεων ἧτις τείνει εἰς τὴν διευθέτησιν τῶν μεταξὺ αὐτῶν διαφορῶν καὶ ἀντιτιθεμένων συμφερόντων, τῆν

(1) Stier-Somlo «Politik», σελ. 84.

(2) L. Heyde, Abriss der Sozialpolitik 2 ἐκδ. 1922, E. Franke, Sozialpolitik und Internationales Arbeitsrecht ἐν τῷ Handbuch der Politik τ. I σ. 28 ἐπ.

(3) Josef Gruntzel, Wirtschaftspolitik ἐν τῷ Handbuch der Politik τ. I σ. 35 ἐπ.

βελτίωσιν τῶν ὄρων τοῦ βίου καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς ἐργατικῆς βυνάμαως αὐτῶν. Ἀντικείμενον τῆς Κοινωνικῆς Πολιτικῆς εἶνε ἐπίσης ἡ Πολιτεία. Οἱ λόγοι εἰσὶν ἀνωτέρω ἐξετέθησαν ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἀντικείμενον τῆς καθόλου Πολιτικῆς συνηγοροῦν καὶ ἐν προκειμένῳ ὅπως ἀναγνωρίσωμεν ἀντικείμενον τῆς Κοινωνικῆς Πολιτικῆς μόνον τὴν Πολιτείαν.

Ἡ ἀποφίς τοῦ Heyde (1) ὅτι ἡ Πολιτεία, οὐ μόνον οὐ ἀλλὰ καὶ πᾶς ἄλλος ὄργανισμὸς τοῦ Δήμοσιου Δικαίου καὶ αὐταὶ ἀκόμη αἱ ὀργανώσεις τῶν τάξεων καὶ τῶν ἐπαγγελμάτων, τὰ πολιτικὰ κόμματα καὶ ἀπλῶς ἐν ἄτομον εἰσὶν ἀποτελοῦν ὑποκείμενον τῆς Κοινωνικῆς Πολιτικῆς καὶ οὐδέποτε ἀντικείμενον μὴ ἀποδεικνυομένη ἐπαρκῶς ἐλέγχεται ἀστήρικτος. Ἡ Κοινωνικὴ Πολιτικὴ, τμήμα τῆς καθόλου Πολιτικῆς, ζητεῖ νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ λαοῦ—ἀσχετῶς ἀν ἐφ' ἐνὸς μέρους αὐτοῦ, μικροῦ ἢ μεγάλου—τὴν δὲ ὑπαρξίν τῆς δὲν εἴμπορει νὰ εἶδῃ ἄλλοῦ ποῦ εἰμὴ ἐφόσον ὑπάρχει τὸ κρατικὸν κτίσμα (2).

Ἄν καὶ κατὰ τὰ τελευταία ἔτη ἡ ἀνάπτυξις τῆς Κοινωνικῆς Πολιτικῆς προσέλαβε χαρακτηριστὰ διεθνή, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λησμονεῖται ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῶν Διεθνῶν Συνδιασκέψεων τῆς Ἐργασίας καὶ ἡ ἀποστολὴ τοῦ Διεθνoῦς Γραφείου Ἐργασίας τείνουσι καὶ πάλιν νὰ δεσμεύσωσι τὰς Πολιτείας, αἵτινες ἀποτελοῦν τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν καὶ ἡ ἐκείθεν διαγραφομένη Κοινωνικὴ Πολιτικὴ ἔχει πάλιν ὡς ἀντικείμενον τὰ διάφορα Κράτη.

Ἰπὸ τὸν ὄρον «Κοινωνικὴ Πολιτικὴ», ἀπὸ τοῦ μεγάλου πολέμου καὶ ἐντεθῆεν, ἤρχισε νὰ ἐννοεῖται ἡ Ἐργατικὴ Πολιτικὴ, τοῦτέστιν ἡ ἀνάλογος ἐκείνῃ ἐνέργεια καὶ τάσις πρὸς τὴν Κοινωνικὴν Πολιτικὴν, ὁ σκοπὸς τῆς ὁποίας δὲν γνωρίζει τόσον εὐρέα ὄριον ὅσον αὕτη, ὡς περιοριζομένη εἰς τὸν δικανονισμὸν τῶν ὄρων τῆς ἐργασίας, τοῦ καθορισμοῦ ἀνωτάτου ὁρίου ἡμερησίας καὶ ἑβδομαδιαίας ἐργασίας, τὴν καταπολέμησιν τῆς ἀνεργίας κλπ. καὶ γενικώτερον μὲ ζητήματα ἀφορῶντα ἀποκλειστικῶς τὸν ἐργάτην καὶ τὴν τάξιν του.

Τοιαύτη τις ὑπαγωγὴ τῆς Ἐργατικῆς Πολιτικῆς εἰς τὴν Κοινωνικὴν Πολιτικὴν ἢ καλλίτερον—διότι κατὰ βᾶσιν ἡ Ἐργατικὴ Πολιτικὴ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τμήμα τῆς Κοινωνικῆς Πολιτικῆς—ἀντικατάστασις διὰ τοῦ ὄρου «Ἐργατικὴ Πολιτικὴ» τῆς Κοινωνικῆς Πολιτικῆς, τῆς ὁποίας ὁ σκοπὸς δὲν ἐξαντλεῖται ἐν τῇ φροντίδι διὰ τὰ συμφέροντα μιᾶς τάξεως, ἀλλ' ἐπεκτείνεται εἰς ὅλας τὰς ἐν τῇ Πολιτείᾳ διαδιούσας τάξεις, νομίζω ὅτι κακῶς ζητεῖται νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ ἀδικαιολογητῶς

(1) Ἐν. ἄν. σ. 10.

(2) Ποβλ. Francke Ἐν. ἄν. σ. 29.

ὑποκαθίσταται δι' ὑποδιερίσεως τῆς καθόλου Πολιτικῆς καὶ κλάδου τῆς Κοινωνικῆς Πολιτικῆς (1).

B. — *Οικονομικὴ Πολιτικὴ* εἶνε ἡ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν βίων τῆς Πολιτείας κατευθυνομένη, τάσις πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου.

Τὴν *Οικονομικὴν Πολιτικὴν* ἀναλόγως τοῦ εἰδικοῦ σκοποῦ αὐτῆς ἐνδύμεθα νὰ διακρίνωμεν εἰς τέσσαρας μεγάλας κατηγορίας: τὴν Ἄγροτικὴν Πολιτικὴν, τὴν Βιομηχανικὴν Πολιτικὴν, τὴν Ἐμπορικὴν Πολιτικὴν καὶ τὴν Συγκοινωνιακὴν Πολιτικὴν.

Ἄγροτικὴ Πολιτικὴ εἶνε ἡ περὶ τῶν καθηκόντων τῆς Πολιτείας διδασκαλία ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας (2).

Βιομηχανικὴ Πολιτικὴ εἶνε ἡ πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας κατευθυνομένη ἐνέργεια τῆς Πολιτείας (3).

Ἐμπορικὴ Πολιτικὴ σημαίνει ἡ τὸ ἐμπόριον ἀποβλέπουσα οἰκονομικὴ Πολιτικὴ τοῦ Κράτους (4). — Ἐξωτερικὴ ἔμπορικὴ Πολιτικὴ εἶνε ἡ περὶ τῶν διακανονισμῶν τῶν μετὰ τῶν ἄλλων Κρατῶν οἰκονομικῶν σχέσεων μιᾶς Πολιτείας κατευθυνομένη ἐνέργεια (5).

(1) Τὴν ἐσφαλμένην αὐτὴν ἄποψιν ἀκολουθεῖ καὶ παρ' ἡμῖν ὁ Π. Κανελλοπούλος εἰς τὴν μελέτην του «Κοινωνικὴ Πρόοδος καὶ Κοινωνικὴ Πολιτικὴ» (1927) σ. 24 ἐπ. Ὁ ἐν λόγῳ συγγραφεὺς θέτων ὡς σκοπὸν τῆς Κοινωνικῆς Πολιτικῆς τὴν προαγωγὴν «τῆς συνειδήσεως τῶν ἀτόμων εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς κοινωνικῆς ὑποκειμενικότητος» προβαίνει εἰς τὸν ὀρισμὸν τῆς Κοινωνικῆς Πολιτικῆς, ἣς εἶνε «ἡ πολιτικὴ ὀργανομένου τινος συνόλου—εἴτε Κράτους εἶνε τοῦτο, εἴτε ἄλλη τις ὀργανωσις τοῦ Δημοσίου Δικαίου ἢ Ἰδιωτικῆ—πρὸς τὴν τάξιν ἐκείνην τῶν ἐργαζομένων, τῆς ὁποίας τὰ μέλη στεροῦνται (εἴτε πλήρως, εἴτε μερικῶς) κοινωνικῆς ὑποκειμενικότητος». ὑποστηρίζων ὅτι ἡ Κοινωνικὴ Πολιτικὴ «δὲν ἐνδιαφέρει: α) ὁ διυθέτων ἀπλῶς ἐργασίαν, β) ὁ ἐργαζόμενος μὲν ἀλλὰ κεκτημένος παθητικότητα ἐργασίας καὶ γ) ὁ δυνάμενος. Ἐχων τὴν εὐκαιρίαν, ἀλλὰ μὴ θέλων νὰ ἐργασθῆ». Ἐν καὶ συμφωνῶ ὅτι οἱ εἰς τὰς τρεῖς ταύτας κατηγορίας ὑπαγόμενοι δὲν ἀποτελοῦν «ἐντικείμενον» (κατὰ τὴν ἔννοιαν ἣν ἦν χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρον τοῦτο ὁ Π. Κανελλοπούλος) τῆς Κοινωνικῆς Πολιτικῆς. δὲν ἐννοῶ διατὶ ὑποστηρίζεται ὅτι Κοινωνικὴ Πολιτικὴ εἶνε «ἡ πολιτικὴ πρὸς τὴν τάξιν ἐκείνην τῶν ἐργαζομένων», οἱ ὅποιοι, κατ' ἐμέ, μαζὺ μετὰ τοὺς εἰς τὰς ἄνω τρεῖς ὑπὸ τοῦ Π. Κανελλοπούλου ἀναφερομένους κατηγορίας ὑπαγομένους, ἀποτελοῦν μόνον καὶ ἀποκλειστικῶς σκοπὸν τῆς Ἐργατικῆς Πολιτικῆς.

(2) Otto Korffes, ἐν λέξει Agrarpolitik. τοῦ Politisches Handwörterbuch τ. I. σ. 17.

(3) Walter Grävel, ἐν τῷ Politisches Handwörterbuch I. σ. 928, ἐν λέξει. «Industriepolitik».

(4) Hans Flach, λ. Handelspolitik ἐν τῷ Politisches Handwörterbuch τ. I σ. 746.

(5) Hans Flach, λ. Aussenhandelspolitik ἐν Politisches Handwörterbuch I. σ. 162.

Συγκοινωνία καὶ Πολιτική καλεῖται ἐκείνη, ἥτις περιλαμβάνει τὸ σύνολον τῶν μέτρων ἐκείνων τὰ ὅποια τὸ Κράτος λαμβάνει πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν γενικῶν συμφερόντων, ἐν σχέσει πρὸς τὴν συγκοινωνίαν ἐν τῇ εὐρύτετῃ τῆς λέξεως σημασίᾳ (1).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρων καταρτίζεται ἕτι ὁ κύκλος τῆς δράσεως τῆς οικονομικῆς πολιτικῆς εἰνε λῆαν πολυσχειδῆς: περιλαμβάνει ζητήματα πληθυσμοῦ, προστασίας τῆς ἐργασίας, τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐδάφους, ἰδιοκτησίας, ἀλιείας, μεταλλείων ἐπαγγελματικῆς ζωῆς, ἐμπορίου, τιμωροῦ, χρήματος, συγκοινωνίας κλπ. κλπ.

Αὐστηρὸς χωρισμὸς ἐν τούτοις μεταξὺ Οἰκονομίας καὶ Πολιτικῆς, μόνον θεωρητικῶς εἶνε δυνατόν, ἀπὸ πρακτικῆς ἄποψews ἀδύνατος καθόσον πρόκειται διαρκῶς περὶ ἀλληλοεπιδράσεως, ὥστε δυσδιάκριτα καθίστανται τὰ μεταξὺ αὐτῶν ἔρια. Ἡ ἐπίδρασις δὲ τοῦ οικονομικοῦ βίου ἐπὶ τῆς Πολιτικῆς, ἰδίως κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον ὑπῆρξε τοιαύτη ὥστε ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις πλείστων ὄσων Κρατῶν νὰ προσλάβῃ καθαρῶς οικονομικὸν χαρακτήρα, εἰς ὅ,τι δέον ἢ ἀποδοθῆ καὶ ἡ ἔξωσις πλείστων ὄσων εἰδικῶν Ἐπιχειρήσεων, ὡς Συγκοινωνίας, Ἐμπορίου, Δημοσίων Ἔργων, Γεωργίας, Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, Ἐργασίας κλπ.

Ἀλλὰ καὶ ἀντιθέτως ἡ ἐπίδρασις τῆς Πολιτικῆς ἐπὶ τοῦ οικονομικοῦ βίου πρὸ παντὸς κατὰ τὴν ἐπακολουθήσανσα μεταπολεμικὴν περίοδον ὑπῆρξεν ἀληθῶς καταπληκτικὴ. Οὕτω λ. χ. αἱ διαρκεῦντος τοῦ πολέμου ἀποκτηθεῖσαι περιουσίαι ἐφόσον δὲν ἐφορολογήθησαν ὡς ἐκ τοῦ πολέμου προκύψαν κέρδος, ἐχαρακτήρισθησαν ὡς κεφάλαιον, ἤτοι διετέθησαν ὑποχρεωτικῶς πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς παραγωγῆς. Ἐξ ἄλλου, ἡ ὡς ἐκ τῆς ἐπιστρατεύσεως λ. χ. προκληθεῖσα ἀνατίμησις πάντες δυσκολομαθεύτου τέχνης, ἔδει λήγοντος τοῦ πολέμου νὰ ὑποχωρήσῃ, νὰ ὑποτιμηθῆ καὶ πάλιν. Γενικῶς δὲ παρατηρήθη καὶ παρατηρεῖται εἰς ἐτι ἀκόμη ἡ προσπάθεια ὅπως ἡ Πολιτικὴ διεισδύσῃ παντοιοτρόπως εἰς τὴν Οἰκονομίαν καὶ προσκρῖνῇ αὐτὴν συμφώνως πρὸς τοὺς γενικωτέρους αὐτῆς σκοπούς.

Ποῖα ἡ σπουδαιότης τῆς Πολιτικῆς διὰ τὸν βίον τῶν Λαῶν καὶ τῶν Κρατῶν ἀποβαίνει διὰ τῶν ἀνωτέρων ἐξώφθαλμος. Ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς ἐπὶ τῶν τυχῶν τῆς ἀνθρωπότητος ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε ἀνευ διαταγῆς καὶ δικαιοῦται τις νὰ ἰσχυρισθῆ ἕτι ὀλέκληρον τὸ παρελθόν, ὄσον καὶ τὸ ἐνεστώδες, μὲ ὅλα τὰ ἑλλειψώματα καὶ προτερήματά του, ἀποτελεῖ τέκνον γνήσιον δημιουργίας τῆς Πολιτικῆς.

(1) Richard van der Borgh, ἐν λέξει Verkeispolitik ἐν τῷ Politisches Handwörterbuch τ. II σ. 872.

Ἄν ἐνίοτε οἱ σκοποὶ δὲν ὑπῆρξαν οἱ ἄριστοι καὶ τὰ μέσα τὰ ὅποια πρὸς τοῦτοις διετέθησαν δὲν ἦσαν τὰ μάλλον ἐνδεικνυόμενα, τοῦτο πρέπει ν' ἀποδοθῆ περισσότερον εἰς τὴν ἑλλειψιν γινώσεως καὶ τυυθῆτι καὶ ἰκανότητος τοῦ Φορέως τῆς Πολιτικῆς ἢ εἰς τὴν ἀνθρώπινον μόρσιμον. ἤεις ὑπὸ τὴν πηγμὴν αὐτοῦ καθίσταται ἄθυρμα καὶ καίγνιον καὶ δύναται νὰ λάβῃ τὴν μορφὴν καὶ τὸ σχῆμα τὸ ὅποιον θέλει ἡ Πολιτικὴ νὰ δώσῃ εἰς αὐτήν. Διότι εἴνε ἄσπειρον νὰ ζητεῖται νὰ ἐπιρρίπτωνται ἄτυχαι καὶ συμφοραὶ, δυνάμεναι νὰ προληφθοῦν, εἰς τὴν ἀθῆλον τῆς Τύχης βύναμιν, τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἡ παραγνώρισις τῶν δεδωμένων ἀκυφώρησε τὸ τέρας τῆς κακοτυχίας.

Πρὸς τοῦτοις ἀρκεῖ νὰ στρέψῃ τις τὸ βλέμμα του εἰς τὸ ἱστορικὸν παρελθὸν ἄλλων Λαῶν ὧν ἡ ἀνάδειξις ἐπηλῆθεν οὐχὶ ἀποτόμως καὶ ἀτομικῶς, ἀλλὰ διὰ τῆς συνεχοῦς καλλιέργειας καὶ ἐπιχειρησιαστικῆς μιᾶς καταστάσεως, ἣεις κατέστη τὸ προοίμιον τῆς εὐτυχιοῦς ἐξελίξεως αὐτῶν. Δι' αὐτοὺς τὰ πράγματα ἀνεφάνησαν ἀσθενέστερα τῶν προσώπων. Καὶ ὅτὸ τὸ σθένος τῆς ἐπιβολῆς των ἡ ἱστορικὴ φορὰ παρουσιάσθη μὲ νέαν ἔλως διόλου ὀψιν. Τὸ πειραματίζεσθαι ἀπλῶς δὲν ὤφειλε τὰ Κράτη, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀνοίγει πληγὰς δυσπερὺλῶτους διὰ τοὺς Λαοὺς.

Τι θὰ ἦτο σήμερον ἡ Ἰταλία ἂν δὲ ἀνεφάνητο ἡ προσωπικότης τοῦ Καθούρ — τί θὰ ἐσήμεινε σήμερον ἡ Γερμανία καὶ παρὰ τὰς ἐκ τοῦ μεγάλου πολέμου κληρονομηθείσας εἰς αὐτὴν περιπετείας, ἂν δὲν ἀνεδεικνύετο ὁ Bismarck ;

Τὸ ἐρώτημα τοῦτο συνδέεται στενῶτα μὲ τὸ ζήτημα, τὸ ὅποιον ἐγεννήθη κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἐκ τῆς περὶ τὸν τρόπον τοῦ ἱστορικῶς συγγραφῆναι προκληθείσης μεθοδικῆς ἐριδος. τῆς σχέσεως μεταξὺ προσωπικότητος καὶ πληθῶς καὶ τῆς ἀλληλοεπιδράσεως αὐτῶν. Δύο εἴνε ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι δύνανται δικαίως ν' ἀμυνοθητήσουν τὴν πατρότητα ἑνὸς τοιούτου θέματος στενῶς συνδεδεμένου μὲ τὴν καθόλου Πολιτικὴν — καὶ οἱ δύο ὑπῆρξαν τέκνα τῆς Γερμανίας, πρὸς ἑκάτερον τῶν ὁποίων συνετάχθη βραδύτερον χροεὶα συγγραφέων καὶ λογίων, οἵτινες μὲ πίστιν καὶ φαντασισμὸν ἀγωνίζονται ἕκαστος ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ σκοπιᾶς περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο.

Ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς Ranke (1) καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν θεωρίαν αὐτοῦ ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ ἱστορία εἴνε ἀποτέλεσμα καὶ δημιούργημα τῶν μεγάλων προσώπων. Ἡ ἀτομικότης εἴνε ἡ θερμοσυργὸς ἐκείνη δύναμις ἣεις ἐξυπ.φ τὰς νωθρὰς μάζας. ὦλεῖ πρὸς τὰ ἐμπρὸς αὐτὰς — συνειδητὰ

(1) Περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ranke ἴδε Σ. Λάμπρου «Λόγοι καὶ Ἄρθρα» 1902 σ. 607 ἑπ.

ἢ μὴ ἰδιάφορον — κινεῖ εἰς πράξεις γενναίας καὶ θαυμαστάς, παρεκινεῖ εἰς μίμησιν καὶ ἀνάδειξιν, δημιουργεῖ. Ἡ προσωπικότης μόνη ἐνσαρκῶναι κάθε τι τὸ ὑψηλὸν καὶ εὐγενές, τὸ ὁποῖον τελεσιουργεῖται εἰς τὰ ὅμματα τοῦ ἄλλου κόσμου· αὐτὴ εἶνε ὁ σκαπανεὺς καὶ ὁ δημιουργός. Ἡ ἰδέα ἥτις πλημμυρίζει τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, κυριάρχει ὠρισμένου Λαοῦ, ἐλκύει καὶ παρασύρει πρὸς ὅ,τι αὐτὴ ἠθελεν ὑπαγορεύσει ἢ καὶ απαιτήσῃ (*). Ἡ ἀντίληψις αὐτὴ εἶνε σύμφωνος πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς Σχολῆς τοῦ Ranke καθ' ἣν δὲν ὀφίστανται νόμοι ἱστορικῆς ἐξελίξεως. Νόμος εἶνε ἡ θέλησις καὶ ἡ δύναμις τῆς ἐκείστοτε καὶ ἐκασταχοῦ δρώσης προσωπικότητος.

Πρὸς τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἀντιτίθεται ἄκρως ὁ ἔτιτος Γερμανός ἱστορικός Lamprecht (2) διὰ τὴν Σχολὴν τοῦ ὁποῖου, ἡ ἀτομικότης εἶνε τὸ ὄργανον τῆς ἐξελίξεως. Εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ τὸ βῆθος δὲν κινεῖται, δὲν δρᾷ ἡ ἀτομικότης ἥτις ἀπλῶς ἐπακολουθεῖ τὴν ὁπισθεν μίαν ὁρατῆς πραγματικότητος ὑπάρχουσαν καὶ ἐπωθῶσαν θέλησιν, ἀλλὰ τὸ περιβάλλον, ἡ λαϊκὴ πραγματικότης, ἐντὸς δὲ τῆς ὁπ' αὐτῆς καθωρισμένης φορᾶς ὑποχρεοῦται νὰ βαδίσῃ ἢ προσωπικότητος. Ὅταν εἰσέλθῃ τις εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ Lamprecht δὲν πρέπει ν' ἀναζητήσῃ τὴν *idea* — ταύτη δὲν ὑπάρχει· ὀφίσταται μόνον εἰς τὸ βῆθος τῆς κτηγῆς, πείζουσα βόλον βωδοῦ προσώπου, δυσδιάκριτος ἀπὸ τὸν χορόν. Ὅστις πλημμυρίζει δολέκληρον τὸ ἐπίπεδον τῆς σκητῆς.

Ἡ ἀπόστασις ἥτις χωρίζει τὰς δύο Σχολὰς εἶνε καταφανής. Ἡ πρώτη ὕψο! εἰς περίδλεπτον θέσιν τὸ πρόσωπον, τὸ πνεῦμα, ἡ δευτέρα τὸ θέλει ὄργανον, ἂν δὲν τὸ ἄγνοῃ ἐντελῶς. Ἡ πρώτη ὑποτάσσει εἰς τὴν ἀτομικότητα τὸ πλῆθος, ἡ δευτέρα ἐντιθέτως ἀφίνει αὐτὸ νὰ ποδηγετήσῃ ἐκείνην. Ζενίθ καὶ Ναδίρ συγχίζονται ἐναλλάξ. Ποῖα τούτων δύναται ν' ἀμφοσθητήσῃ δικαιώτερον τὴν ἀπόλυτον ὀρθότητα;

Καθ' ἡμᾶς ἡ ὀρθοτέρα ἀποψις εὐρηται εἰς τὸ μέσον τῶν ὑποἰσχυμένων. Ἡ θεωρία τῆς Σχολῆς τοῦ Ranke, ἂν καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως παρασύρη, δὲν λύει τὸ ζήτημα ἀπολύτως, ὡς παραγνωρίζουσα ὠρισμένους

(1) Εἰς τὰς ἀκολούθους γραμμὰς τοῦ Ranke ἐγκλείεται ὁλόκληρος ἡ θεωρία του: «Τὸν μέγαν ἄνδρα δὲν παρατηροῦμεν μόνον διὰν εἶνε παρῶν· τὴν ἔξιν αὐτοῦ ἐννοοῦμεν πολλὰκις τότε μᾶλλον, ὅτε εἶνε κενὴ ἡ θέσις ἣν κατεῖχεν ἐκεῖνος. — Ἡ εὐτυχία μόνον δὲν ἀποτελεῖ τοῦ μεγάλου ἀνδρος. Μάχι δύνανται νὰ κερδηθῶσι καὶ δι' ἀπλῆς συμπτώσεως ἢ διὰ μονομεροῦς μόνον ἀρετῆς. Ἐν τῇ ἐπιμονῇ εἰς μέγαν ἀγῶνα ἐν μέσῳ ἐναντιοτήτων καὶ κινδύνων μορφοῦται ὁ ἦρω». Πρὸβλ. Σ. Λάμπρου ἐν. ἀν. σ. 614.

(2) Lamprecht: Alte und neue Richtungen in der Geschichtswissenschaft. Πρὸβλ. σχετικῶς καὶ Walter Goetz Die Bedeutung von Persönlichkeit und Gemeinschaft in der Geschichte 1918.

κανόνες τούς οποίους υπαγορεύει ή πραγματικότητα εντός της οποίας ή προσωπικότης έφείλει νά δράση. Είς τό αποτέλεσμα ή Σχολή τοῦ Ranke διακρίνει πάντοτε τήν σφραγίδα της προσωπικότητος. 'Αλλ' οὕτω πως παραγωνρίζει τό ιστορικῶς δεδομένον εἰς πολλάκις μεγάλας προσωπικότητες ήτόχησαν εἰς τούς σκοπούς των ὄχι δι' ἄλλον τινα λόγον· ἀλλ' ἀκριβῶς διότι παρέδωξαν ή υπετίμησαν τήν σημασίαν της πραγματικότητος· δίδει ἐξήτησαν ν' ἀνέλθουν ἐνάντιον ἐδῶν πρὸς τήν λαϊκήν κατάστασιν. 'Η θεωρία τοῦ Ranke υπερτιμῶσα τό πρόσωπον πλέον τοῦ δέοντος, ἐρχεται ἀντιμέτωπος πρὸς τήν πραγματικότητα εντός της οποίας ὑποχρεούται τοῦτο νά δράση.

'Η δευτέρα ἐξ ἄλλου θεωρία, ή τοῦ Lamprecht φαίνεται λησμονοῦσα τήν ἐπίδρασιν τήν ἄμεσον καί βαθεῖαν τήν ὁποιάν ἀσκαί καί ἤμπορεῖ ν' ἀσκήσῃ τό πρόσωπον, τό π ν ε ο μ α . Λαμβάνει ὑπ' ὄψει της μόνον τό τετελειωμένον παραδιδέουσα τί τοῦτο σ υ ν ε ἰ σ ἔ φ ε ρ ε ν . Ὅσον καί ἂν ἀποβαίνῃ δύσκολον πολλάκις καί διὰ της λεπτοτέρας ψυχολογίας νά ἐπέλθῃ ἀκριβῆς καί σαφῆς καθορισμός τοῦ ποῦ ἐφείλεται εἰς ἐγένετο καί τοῦ πῶς ἐγένετο, ὅσον δηλαδῆ καί ἂν συγχέωνται τὰ ὅρια της δράσεως, της προσωπικότητος καί της φορᾶς τοῦ λαοῦ, εἶνε ἀναμφισβήτητον εἰ καί τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα συνέτρεξαν, ή συμβολή των ὑπῆρξε κοινή, ἀναγκαία ἀλλά καί ἀπαραίτητος.

Ἔτι· τί θά ἤδύνατο ή προσωπικότης τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ζῆ-
τούντος νά ἐξαπλώσῃ τόν ἑλληνικόν πολιτισμόν ἐκείθεν τοῦ Γάγγη, ἂν τῶν Μακεδόνων ή τάσις δέν συνηδελφοῦτο εἰς τό μεγαλειόδολον αὐτό σχέδιον τοῦ υἱοῦ τοῦ Φιλίππου ;

'Η τί θά ἐπετύγχανε νά δημιουργήσῃ ή προσωπικότης τοῦ Bismarck — εἰς νά ἐπανεέλθωμεν εἰς τό ἀρχικόν μας ζήτημα — ἂν μή ὁ Γερμανικός λαός δέν εἶχε τήν φλόγαν ἐκείνην· ήτις ὑπέκειεν εἰς τήν ψυχὴν τοῦ Ἀρχικαγκελλαρίου τήν ἰδέαν της Γερμανικῆς ἐνότητος καί της ἀναδείξεως της Γερμανίας εἰς ἓν τῶν ἰσχυροτέρων Κρατῶν της Κεντρικῆς Ἠ-
ρώπης· Ἀλλά καί εἰ πλέον· ἂν δέν ἐμεσολάβει ὁ 19 αἰών, ὅστις ἐπέ-
τρεψε ν' ἀναφανοῦν τόσα πολιτικά ζητήματα διὰ τήν Γερμανίαν, ὥστε νά τολμήσῃ τις ν' ἀρροισθῇ ἐντελῶς εἰς αὐτά διὰ τήν ἐπίλυσιν των, ἀναντιρρήτως ὁ πολιτικός ἀστήρ τοῦ Bismarck δέν θά ἐπετύγχανε νά δια-
γράψῃ τήν μεγάλην ἐκείνην τροχιάν ἐπὶ τοῦ Γερμανικοῦ στερεώματος.
'Εξ ἄλλου, ή ἰδέα της Γερμανικῆς ἐνότητος δέν ὑπῆρξεν ἐφεύρεσις τοῦ
πολιτικοῦ ἐργαστηρίου τοῦ σιδηροῦ Ἀρχικαγκελλαρίου, ἀλλ' ἐγεννήθη
ἐκπὸς τοῦ λαϊκοῦ πνεύμα, ἐκ τοῦ πόνου ὃν προεκάλεσαν αἱ πολιτικαί καί

δικαστικά καταδιώξεις» (1), τὴν ὁποῖαν Ἰνστερμισθεὶς ἐπέτυχε νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ Bismarck.

Τὰ παραδείγματα ταῦτα—διὰ νὰ περιορισθῶμεν εἰς δύο σημαντικώτατα—ἄρχοῦν ὅπως καταδείξουν ὅτι εἰς τὴν Πολιτικὴν ὁ ῥόλος τῆς προσωπικότητος ἐξαρτᾶται πολλάκις ἐκ ποικίλων γεγονότων, ἴσως ἐκ τῆς πραγματικότητος τὴν ὁποῖαν ἐμφανίζει ὠρισμένος λαὸς οὕτινος τὰς τύχας καλεῖται νὰ κατευθύνῃ ἢ ἐν λόγῳ προσωπικότης. Ἄλλ' ἐν τούτῳ τῷ σημείῳ δὲν πρέπει νὰ παραληφθῇ καὶ νὰ μὴ ἐξαρθῇ ὅτι πολλάκις μία τοιαύτη προσωπικότης ἤμπορεῖ ν' ἀσκήσῃ τοιαύτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ λαοῦ ἐλοκλήρου, ὥστε νὰ παρουσιάσῃ τὸ θέαμα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παρουσίασεν ἡ Γαλλία τὴν ἐπομένην τοῦ «ἐκ τοῦ μέσου τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς δημοκρατίας ὀφωθέντος ἀνδρός» (2) Ἰπάτου καὶ Αὐτοκράτορος Ν. πολέοντος.

Πλὴν ὅμως αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἱστορία τῆς Νεπολεοντείου Γαλλίας ἐπιμαρτυρεῖ ὅτι πολλάκις τὸ ἔργον τοῦ Πολιτικοῦ διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν γεγονότων—ἐξωτερικῆς φύσεως ἴσως—ὧν τὴν δυνατότητα τῆς ἐμφάνσεως δὲν ἤμπορεῖ νὰ προῖδῃ οὗτος—καὶ ἐξαρτᾶται συνηθέστερον ἐκ τῆς καθόλου πορείας τοῦ κόσμου ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος οὐδεμίαν δυστυχῶς ἤμπορεῖ ν' ἀσκήσῃ ἐπιρροήν.

Ὅστω, εἴτε ἡ Σχολὴ τοῦ Ranke, εἴτε ἡ Σχολὴ τοῦ Lamprecht, μόνη ἐκάστη ἤμπορεῖ ν' ἀποτελέσῃ τὴν βίαν τοῦ κριτηρίου τοῦ εἰς ποῖον ἀφίεται ἐν γεγονόσι, ἂν εἰς τὸ ἄτομον ἢ τὸ σύνολον. Μία στενὴ καὶ ἀμοιβαία ἀλληλοεπίδρασις τῶν δύο τούτων στοιχείων, προσωπικότητος καὶ πλήθους κατ' ἀνάγκην λογικὴν συνυπάρχει καὶ κυριαρχεῖ κάθε ἀνθρώπινον ἔργον. (1) Πολιτικὸς κινεῖται ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς πραγματικότητος, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ζητήσῃ νὰ εὐρύνῃ ταῦτα. Καὶ ἐν τούτῳ ἔγκειται ἡ ὑπὲρ τὴν δύναμιν τῶν δεδομένων ἐπίδρασις τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός ἢ προσωπικότητος ὀφείλει νὰ πρωταγωνιστήσῃ ἀπ' ἑαυτῆς καὶ ὄχι νὰ υποδυθῇ ἀπλῶς τὸν ῥόλον τοῦ πρωταγωνιστοῦ τῆς σκηνης. Τοῦτο δὲν εἶνε Πολιτικὴ—Τέχνη καὶ Ἐπιστήμη, εἶνε μόνον ἰδιότης τὴν ὁποῖαν ἂν μὴ ἕκαστος, πᾶς ἐπιδεκτικὸς μαθήσεως δύνανται πάντως νὰ μετέλθῃ.

Δογματισμὸς ἀπλοῦς ἢ μόνον ἐμπειρία δὲν ἄρκει. Διὰ τοῦτο ἡ Πολιτικὴ ἥτις γέμει δογματισμοῦ ἢ ἀποτελεῖ ἀπλὴν ἐμπειρίαν δὲν ἄρκει εἰς τὰς σημερινὰς ἴσως συνθήκας.

Ἡ Γερμανία, ἐρρίπτειν τῆς παγκοσμίου πυρκαϊᾶς, ματτιζομένη ὑπὸ

(1) Φράσις τοῦ Holtzendorff ἣν ἀναφέρει ὁ Stier-Somlo ἐν τῷ ἔργῳ του «Politik» σ. 9.

(2) Π. Καρολίδου, Ἱστορία τοῦ 19^{ου} αἰῶνος τ. I (1894) σ. 5.

τῆς πείνης καὶ τῆς ὑπερπληθῶρος, ἐστρεφε συγκεκινημένη καὶ ἰκετευτικῇ τῷ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν πρὸς τὸν ἄνδρα τοῦ μεγαλείου τῆς. «Ένας Bismarck μόνον θὰ ἔμπορούσε νὰ σώσῃ σήμερον τὴν Γερμανίαν» ἦτο ἡ στερεότυπος φράσις τὴν ὅποιαν ἤκουε κανεὶς συνεχῶς ἀπὸ τὰ χεῖλη οὐ μόνον ἀνθρώπων τῆς λεγομένης τάξεως τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ῥήτορας τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ βήματος. Διὰ τὴ μνήμη καὶ τὴ ψυχὴ ὀλοκλήρου λαοῦ ἐστρέφετο ἀδιαλείπτως ἄραγε πρὸς τὸν ἄνδρα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ ἐπακαλεῖτο τὴν οὐσίαν του ; Δὲν θὰ ἦτο ὀρθὸν νὰ λέχθῃ ὅτι ἡ Γερμανία ἐστρεφετο πολιτικῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' εἶνε δίκαιον νὰ λεχθῇ ὅτι ζὲν ἐπῆρχεν ὁ Πολιτικὸς ἀνὴρ, τὸ πολιτικὸν ἐκεῖνο δαιμόνιον — πρότυπον τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ διὰ τοὺς Γερμανοὺς ὁ Bismarck — οὕτως ἔχουν ἀνάγκη οἱ λαοὶ εἰς τοιαύτας κρίσεις περιστάσεις.

Τὸ φαινόμενον τῆς Γερμανίας ἐμφανίζουσι σήμερον καὶ εἰσι οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης — ὁ μὲν περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον τοῦ ἐξ. Ἡ εἴψη πρὸς «ἓνα σιδαρὲ χέρι» εἶνε γενικὴ. Καὶ εἶνε φυσικῶς ἐπόμενον καὶ λογικῶς συνεπές. Διότι, ἡ παγκόσμιος πολεμικὴ περιπέτεια, μετέβαλεν ἄρδην τὴν φυσιογνωμίαν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἐπέφερον οὐ μόνον πολιτικὰς ἐπαναστάσεις ἀλλὰ καὶ ἑτέραν πολὺ μεγαλειότεραν ἐκείνων: μίαν ψυχικὴν, μίαν πνευματικὴν ἐπανάστασιν. Οὕτω ἡ φυσιογνωμία ὄλων τῶν Κρατῶν τῆς Εὐρώπης ἐνεφανίσθη ριζικῶς διάφορος τὴν ἐπομένην, ἐκείνης τὴν ὅποιαν ἐγνώριζε τὴν προηγουμένην τοῦ παγκοσμίου πολέμου ἡ ἀνθρωπότης. Ταυτοχρόνως δὲ ἡ παλαιὰ Πολιτικὴ εὐρέθη ἀνίκανος νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν. Ἀπόστασις μεγάλη ἐχώριζε τὴν ψυχὴν τοῦ Πολιτικοῦ ἐκείνης τοῦ λαοῦ. Τοὺς παλμοὺς τῆς νέας ζωῆς δὲν ἤθιζαντο ἢ δὲν ἠγνόει ἡ ἰδιοσυγκρασία τοῦ Ἀρχηγοῦ. Ἀντισυνεχῆς μέσῃ εἰς τὰς διαγωνιζομένας ἀντιλήψεις καὶ τάσεις διὰ τῆς ἀκολούθημένης πολιτικῆς κατευθύνσεως, ἐδημιουργεῖτο ἕτι μεγαλειότερον χάσμα — ἀποτέλεσμα ἀντιφάσεως μεταξὺ δεδομένης καὶ ὑποθετικῆς πραγματικότητος. Ἡ γνώσις καὶ κρίσις δικαίου καὶ ἰσχυροῦ ἀνδρός, με συνθετικὴν ἰδιότητα καὶ τὴν ἀρετὴν τῆς δημιουργίας ἔλειπεν.

Ἐκείθεν ἀνεπήδησαν αἱ Δικαστοραὶ, εἴτε ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ Φασισμού, εἴτε ὑπὸ τὴν καθαρῶς στρατιωτικὴν, ὡς ἐν Ἰσπανίᾳ, ἐν Πολωνίᾳ καὶ τελευταίως παρ' ἡμῶν. Ἐκείθεν, κατὰ λογικὴν συνέπειαν, αἱ πολιτικαὶ κρίσεις, ἡ γρῶσκονία τῶν θεσμῶν (1). Τὴ ἐζητεῖτε ; — Ἡ ἀπο

(1) Κ' ἐπιστευθῆ πρὸς στιγμήν ὅτι πταίνουσι οἱ θεομοὶ καὶ διὰ τοῦτο ἐξητηθῆ ἢ ἀντικατάστασις, ἢ μεταβολὴ πείων. Ἄλλ' ἐλημονεῖτο, οὕτω πως, ὅτι οἱ θεομοὶ ὅπως καὶ τὰ πολιτεύματα δὲν κρίνονται ἐκ τοῦ εἶδους αὐτῶν, ἀλλ' ἐξ ἐκείνων οἵτινες καθύστεν νὰ τοὺς ἐφαρμόσωσιν. Ἡ ἀποτυχία ἐνός θεσμοῦ οἴου δῆκτικε, δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν «ποιότητα» αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς τὴν «ποιότητα» τῶν καλουμένων νὰ ἐφαρμόσωσιν αὐτόν.

κατάστασις μιᾶς ἁρμονίας καὶ αὕτη ἔπρεπε νὰ ἐπιτευχθῆ παντὶ σθένει, ἀσχέτως τοῦ πῶς. Ἐπόμενον δ' ἦτο πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ νὰ τεθεῖν ἐν χρήσει πρῶχειρα μέτρα: ἡ ὑποδοῦλωσις τοῦ ἀτόμου, ὁ ἐξουταλισμὸς πάσης ἠθικῆς ἀξίας—: τῆς ἐλευθερίας, τῆς ζωῆς, τοῦ δικαιώματος τοῦ συνέρχεσθαι, τῆς δημοσίας γυνώμης κλπ. — νὰ τεθῆ ἐν μιᾷ λέξει, ἐν χρήσει τὸ φραγγέλιον: ν' ἀναζήσῃ μία ἀνάμνησις μεσαιωνικῆ.

Ἐνθάδε, οὕτω πως τὸ «στεινὰρ χέρι» τοῦ ὁποῦ τοῦ ἢ κοινῆ συνειδήσεως ἔχει ἀνάγκην; ἢ ἀπετέλει ὕβριν ἂν εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο εἰδίδετο καταφατικῆ ἀπάντησις. Ἀντιθέτως, τὸ ὅτι ἐπηκολούθησαν ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς Δικτατορίας ἀποτελεῖ ὕβριν δ: ὀλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα. Ἀπαίτησις τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν δὲν εἶνε ἄλλο τι ἢ ἐμφάνισις ἰσχυρὰς προσωπικότητος ὅπως κατευθύνῃ τὰς τύχας αὐτῶν πρὸς εὐγενέστερα πεπρωμένα.

Κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, τοῦτέστιν, ὑπάρχει ἀισθητὴ εἰς ὅλα τὰ Κράτη ἡ ἀνάγκη ὑπέρβειω Πολιτικοῦ — καὶ αὐτὸς εἶνε τὸ δνειροπολούμενον «στεινὰρ χέρι» — ὅστις βαπτιζόμενος μέσα εἰς τὰς συγχρόνους κοινωνικὰς καὶ ἀτομιστικὰς ἰδέας καὶ ἀρχάς, ἐμπλεως ἀπὸ τῶ ἱερῶν πῶρ τῆς δικτηρήσεως εἰρηνικοῦ καθεστώτος, θὰ ἐπιτύχῃ νὰ προαγάγῃ τὰ ἄτομα, ὡς ἀνθρώπους καὶ πολίτας, εἰς ἀνώτερον ἐπίπεδον πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς εὐεξίας, νὰ τονώσῃ τὴν προαγωγὴν τῆς ἰδέας ὅτι τοὺς λαοὺς δὲν χωρίζουν, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ χωρίζουν, ἀδαφικαὶ διαφοραὶ, εἴτε ἂν αὗται εἶνε ἀποτέλεσμα οἰκονομικῶν εἴτε ἔθνικῶν λόγων, νὰ προλειάνῃ τέλος εἰς τὴν χώραν τοῦ τε ἑαυτοῦ διὰ μίαν εὐρυτεραν τῶν Κρατῶν τῆς Εὐρώπης ἔνωσιν. Καὶ δ.α. νὰ αἰσθανθῆ κανεὶς τὴν τοιαύτην ἀνάγκην — καὶ πρὸ πάντων ὁ Πολιτικός — ὀφείλει νὰ στρέψῃ τὴν μνήμην τοῦ πρὸς τὸ παρελθόν καὶ νὰ ζήσῃ ἀπαξ εἰς τὰς περιπετίας καὶ τὰς συνεπείας τούτων τὰς ὁποίας ἐξῆσεν ἡ κουργασμένη ἀνθρωπότης ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος μικροτέρου τῆς ἑκαετημίδος, ἀλλὰ καὶ ν' ἀνεύρῃ τοὺς λόγους οἵτινες προηγῆθησαν αὐτῶν. Ἐκεῖθεν ἢ ἀνελήσῃ νέον φῶς ἀλλὰ καὶ νέαν δύναμιν ταυτοχρόνως: ἢ ἀποκτήσῃ οὕτω πως τὴν γνῶσιν καὶ θὰ ὑποχρέωθῇ νὰ προέλθῃ εἰς κ ρ ἰ σ ε ἰ ε ἰ ἐπὶ τῶν γεγονότων τούτων — ἀπ' αὐτῶν δὲ ἐξαρτᾶται νὰ ἐπιδείξῃ τὴν συνθετικὴν ἰκανότητα μελετῶν τὸ σὺ γ χ ρ ο ν ο ν, τὴν κατέστασιν τῆς σήμερον, διὰ νὰ εὐνηθῇ νὰ χωρήσῃ στερεὰ καὶ διαρκῶς εἰς τὴν ἀποστολὴν τοῦ.

Θὰ ὑπάρξῃ ἀρχαῖα Πολιτικῶς, ἔστις ἢ ἀναδειχθῆ εὐγενὲς δνειροπόλος εἰς τὸ θετικώτερον πεδίου μ α: ἐγωνιώσῃ, ἀλλὰ μὴ ἀπολειπομένης εἰς ἐλπίδας πραγματικότητος: